

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 14 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Візит Президента Держави Ізраїль І. Герцога в Україну	3
Заходи з подолання пандемії COVID-19	3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Початок роботи VI сесії Верховної Ради дев'ятого скликання: законотворча робота і політичні перипетії	5
--	---

Закіров М.

Виступ Президента України В. Зеленського на 76-й Генеральній Асамблеї ООН	14
--	----

Тарасенко Н.

Вибори у ФРН: підсумки та політичні наслідки для України в оцінках експертів і політиків	20
---	----

Проблеми інформатизації бібліотечної діяльності

Струнгар А.

Динаміка розвитку університетських бібліотек України під час COVID-19.....	27
---	-----------

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	32
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування.....	35
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	38
Наукові видання НАН України	42
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	45
Здобутки української археології	48
Біотехнології	49
Аерокосмічна і авіаційна галузі	51
Нагороди і відзнаки	52

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Я. Маленко, мол. наук. співроб. НІОБ

Інформаційне забезпечення громад: зарубіжний досвід для України.....	53
---	-----------

Коротко про головне

Візит Президента Держави Ізраїль І. Герцога в Україну

У Києві розпочалася зустріч президентів України та Ізраїлю.

У Києві відбулася офіційна церемонія зустрічі Президента України В. Зеленського та Президента Держави Ізраїль І. Герцога, який перебуває в Україні з державним візитом.

На подвір'ї біля Маріїнського палацу військовий оркестр виконав державні гімни Ізраїлю та України.

Президенти обійшли стрій Почесної варти. Відбулося представлення офіційних делегацій двох держав.

Після офіційної церемонії В. Зеленський та І. Герцог розпочали зустріч у вузькому колі. Потому відбудуться переговори в розширеному форматі.

Після завершення зустрічі глави держав зроблять заяви для ЗМІ (***Офіційне інтернет-представництво Президента України*** (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 5.10).

Заходи з подолання пандемії COVID-19

Президент наголошує на необхідності посилення інформкампанії щодо важливості вакцинації проти COVID-19 та активізації щеплення громадян.

Ситуацію щодо поширення коронавірусу в Україні, готовність медичних закладів до роботи в умовах зростання кількості хворих, боротьбу з підркобою ПЛР-тестів та сертифікатів про вакцинацію обговорили учасники селекторної наради з питань протидії пандемії COVID-19, що відбулася під головуванням Президента України В. Зеленського.

Прем'єр-міністр Д. Шмигаль констатував, що нині триває зростання кількості хворих на коронавірус. За попередній тиждень було зареєстровано 64 тис. 606 випадків інфікування COVID-19, що майже на 20 тис. більше, ніж тижнем раніше, повідомив він.

«На сьогодні динаміка розвитку хвороби повністю збігається з попереднім піком захворюваності. Попри те що приріст захворілих і госпіталізованих дещо уповільнився, станом на зараз зайнято вже 22,5 тис. ліжок людьми з підтвердженим COVID-19 та з підозрою», – інформував очільник уряду.

В Україні нині зайнято трохи менше 50 % наявних місць для хворих на коронавірус, однак є області, де ситуація викликає занепокоєння, зазначив Д. Шмигаль.

Згідно з аналізом МОЗ, найбільше інфікованих у Харківській, Дніпропетровській, Львівській та Одеській областях. Загалом в Україні на сьогодні 138,5 тис. активних хворих.

Глава держави поставив уряду завдання забезпечити протягом найближчого часу збільшення кількості ліжко-місць у регіонах, де спостерігається стрімке зростання захворюваності на коронавірус.

Також в Україні триває вакцинація проти COVID-19. За минулий тиждень зроблено 722 тис. щеплень.

Окремо главі держави доповіли про вакцинацію в органах державної влади й серед освітян. На 2 жовтня середній показник вакцинованих в органах держслужби становить 78,8 %. Загалом в Україні зроблено 12,6 млн щеплень. Вакциновано понад 7,1 млн осіб, з яких 5,771 млн – двома дозами. Активно відбувається вакцинація серед освітян, зокрема за допомогою спеціальних мобільних груп.

Президент наголосив на необхідності активізації Міністерством охорони здоров'я й Мінінформполітики інформаційної кампанії щодо важливості вакцинації. «Всіма ресурсами, наявними способами та джерелами маємо донести до різних верств населення, наскільки важливим є захист від COVID-19. Люди, які роблять щеплення, не лише захищають себе від важкого перебігу в разі захворювання – вони захищають оточення, зокрема членів своєї родини», – наголосив В. Зеленський.

Також МОЗ спільно з Міністерством соціальної політики окремо мають розгорнути кампанію з вакцинації пенсіонерів і так само посилити інформаційний напрям, переконаний глава держави. Нині в Україні з 11 млн пенсіонерів вакциновано близько 25 %. В. Зеленський запропонував розглянути можливість залучення до вищезгаданої інформкампанії Укрпошти та представників бізнесу.

Окрему увагу під час наради було приділено питанню боротьби з підробленням сертифікатів про негативні ПЛР-тести та сертифікатів про вакцинацію. За інформацією голови Національної поліції І. Клименка, за минулий тиждень було проведено 13 обшуків, розпочато 12 кримінальних проваджень. Також уже є перше судове рішення про стягнення штрафу в розмірі 34 тис. грн з лікаря з Павлограда Дніпропетровської області та позбавлення права діяльності за фактом на один рік (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 4.10).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Початок роботи VI сесії Верховної Ради дев'ятого скликання: законотворча робота і політичні перипетії

Після завершення літніх канікул Верховна Рада активно приступила до законодавчої діяльності. Лише за перший тиждень роботи народні депутати ухвалили шість постанов. Серед них: порядок денний VI сесії, звернення до міжнародної спільноти щодо незаконної підготовки виборів до Держдуми РФ у Криму та на окупованому Донбасі, звіт ТСК з питань оцінювання стану Укрзалізниці. Також Верховна Рада ухвалила постанову щодо незаконного затримання заступника голови меджлісу Н. Джелялова: депутати закликали світову спільноту засудити репресії в окупованому Криму. Було створено тимчасову слідчу комісію, яка розслідуватиме можливі протиправні дії чиновників Державного космічного агентства та підприємств космічної галузі.

Народні депутати ухвалили за тиждень 35 законопроектів: 22 – за основу, 13 – у цілому. У другому читанні, зокрема, було ухвалено закон про віртуальні активи, який визначає правовий статус криптовалюти й дає юридичний захист користувачам та учасникам ринку. Було ухвалено закон щодо одночасного переходу прав на земельну ділянку у зв'язку з переходом прав на об'єкт нерухомості, який на ньому розміщено. Ухвалено закон про забезпечення відкритості інформації, який даватиме можливість громадянам дізнатися розмір зарплат керівників та членів наглядових рад державних і комунальних підприємств (там, де частка держави понад 50 %).

Верховна Рада також прийняла закон, який забороняє сексизм і вводить відповідальність за дискримінацію жінок та чоловіків у рекламі. Після набуття ним чинності не можна буде показувати будь-яку перевагу однієї статі над іншою, стереотипні ролі чоловіка й жінки, насильство за ознакою статі. За дискримінаційну рекламу загрожуватиме штраф (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/10/infografika/polityka/pershuj-tyzhden-roboty-shostoyi-sesiyi-rada-uxvalyla-35-zakonoproektiv>. 2021. 10.09).

Крім того, Верховна Рада прийняла закон щодо стимулювання господарств фермерів, молодших 35 років (законопроект № 4046). Як інформують ЗМІ, закон унормовує склад земельних ділянок фермерських господарств, а також визначає коло отримувачів державної підтримки через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Народні депутати прийняли в першому читанні ряд законопроектів, які необхідні на виконання Меморандуму з Міжнародним валютним фондом: зміни стосуються подання інформації від НБУ до уряду та врядування.

Зокрема, законопроекти № 5850 і 5851 розроблено на виконання листа про наміри та Меморандуму з МВФ про економічну й фінансову політику. Третій законопроект, № 5853, вносить зміни до Бюджетного кодексу щодо інформації, яку регулятор подає Мінфіну для складання Бюджетної декларації. «Цими законопроектами завершується реформа першого рівня банківської системи. Вони – про інституційну незалежність НБУ. І ця незалежність – це не просто принцип, ця незалежність спрямована на реалізацію здійснення конституційної функції НБУ», – зазначив голова Податкового комітету ВР Д. Гетманцев (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/9/677653>. 2021. 9.09).

Верховна Рада на засіданні 8 вересня ухвалила за основу законопроект № 5202-д про створення об'єднання водокористувачів. Також було прийнято за основу законопроект № 4668, який, зокрема, передбачає з 1 січня 2022 р. визначити дату щорічної індексації пенсій – 1 березня. Депутати прийняли за основу законопроект № 5091 «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому».

Важливим документом для держави є закон про бюджет. Як інформують ЗМІ, у Верховній Раді зареєстрували законопроект № 6000 «Проект Закону про Державний бюджет України на 2022 рік», який було схвалено на засіданні Кабінету Міністрів 15 вересня. Дефіцит становить 3,5 % ВВП, або 188 млрд грн. Фінансуватимуть завдяки приватизації (8 млрд), міжнародним фінансовим організаціям (82,7 млрд грн), ОВДП (420 млрд грн) та ОЗДП. Доходи визначено в 1,277 трлн грн (+166 млрд грн до 2021 р.). Найбільше дохідна частина завдячує податку на додану вартість – 564,5 млрд грн (+72,5 млрд грн до 2021 р.). Збільшення планують через «роботу з тіньовою економікою». Друга найбільша складова доходів – податок з фізосіб, що становить 160,8 млрд грн (+23,2 млрд грн). Видаткова частина становить 1,465 трлн грн (+103 млрд грн). (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/15/677853>. 2021. 15.09).

Тривалий час робота Верховної Ради проходила спокійно, без значних суперечок. Проте, коли справа дійшла до «антиолігархічного» закону, розгорілися драматичні події. Запеклі дискусії та суперечки, взаємні звинувачення в підтримці олігархів і блокування трибуни – під такий супровід Верховна Рада ухвалила ініційований Президентом України так званий «антиолігархічний» закон. Якщо на Банковій вважають це кроком до зменшення впливу олігархів на владу, то в опозиції та експертному середовищі говорять про нарощування впливу Президента й можливість у ручному режимі «призначати» олігархами своїх опонентів. Натомість вони радять запроваджувати комплекс реформ, які б обмежили вплив олігархів.

За інформацією ЗМІ, український парламент підтримав закон про «запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)», який також називають «антиолігархічним законом», у другому читанні на засіданні 23 вересня. За документ проголосувало 279

народних депутатів, проти – 54, 27 – утрималося, 19 – не голосувало. Розподіл за фракціями такий: «Слуга народу»: 229 – за, 1 – проти; «Опозиційна платформа – За життя»: 20 – проти; «Європейська солідарність»: 23 – проти, 1 – утримався; «Батьківщина»: 20 – утрималося; партія «За майбутнє»: 18 – за; «Голос»: 11 – за, 5 – проти, 1 – утримався. «Довіра»: 15 – за; позафракційні: 6 – за, 5 – проти.

Протистояння між провладними політиками та опозицією настільки загострилося, що з обох сторін лунали звинувачення в деструктивній діяльності. Дійшло навіть до звинувачень у замаху на провладних політиків. Як відомо, напередодні голосування було здійснено обстріл машини радника Президента С. Шефіра. В. Зеленський розцінив це як загрозу для себе та для влади. «Вважається, що це був замах на вбивство. Хто за цим стоїть, скажу відверто, не знаю. Поки що. Що це за сили – можуть бути внутрішні або зовнішні. Але силами їх не вважаю. Передавати мені привіт пострілами з лісу в авто мого друга – слабкість, а ось відповідь буде сильною. На міцність нашої команди і обраний нею курс це не вплине», – наголосив Президент України (URL: <https://lenta.ua/ua/shofer-zamist-shefira-pro-prichini-i-naslidki-zamahu-na-pomichnika-i-druga-zelenskogo-107974>. 2021. 23.09).

Більш конкретно про цю подію заявив радник глави ОП М. Подоляк, звинувативши саме противників «антиолігархічного» закону в замаху на С. Шефіра. «Ми, безумовно, пов'язуємо цей напад з агресивною і навіть войовничою кампанією протидії активній політиці глави держави. Політикою, спрямованою на істотне зниження традиційного впливу тіньових олігархів на суспільні процеси, а також на знищення політико-фінансових угруповань, які відверто працюють на наших зовнішніх опонентів. Обстріл машини є відкритим, навмисним і вкрай жорстким нападом, який не можна кваліфікувати інакше, ніж спробу демонстративного вбивства ключового члена команди. Прямо зараз ми бачимо, що вже відбулося ситуативне об'єднання напівкримінальних політичних і економічних суб'єктів, для яких детінізація, деолігархізація і проведення судової реформи – пряма загроза їх безбідному існуванню», – наголосив М. Подоляк.

За його словами, не маючи суспільної підтримки, вони явно пішли шляхом прямих погроз і спроб фізичного залякування. Однак політика Президента, яка спрямована на фундаментальну трансформацію держави, залишиться незмінною. Безумовною ж відповіддю на будь-які злочинні дії проти представників держави будуть ще більш жорсткі антиолігархічні й антикримінальні рішення влади.

В Офісі Президента, МВС та інших, задіяних у розслідуванні інциденту, силових відомствах також стверджують, що метою було не залякати, а вбити С. Шефіра, щоб остудити політичний запал В. Зеленського. Причому і на Банковій, і в «Слuzі народу» чітко натякають, що це зробили олігархічні групи, які нібито дуже незадоволені останніми ініціативами Президента України. Зокрема, законопроектом про олігархів, який дасть Президенту можливість тиску на неугодних йому бізнесменів.

Натомість є й ті, хто вважає, що замах більше скидається на постановку та інформаційне накачування «слуг» напередодні голосування за «антиолігархічний» закон. Про це, зокрема, заявив близький до експрезидента П. Порошенка політолог Т. Березовець. «Ніщо так не стимулює підштовхування до ухвалення рішення, як атмосфера страху і паніки за своє життя. Також замах вдало збігся з розвитком сюжету з розслідування зриву операції по “вагнерівцях”. Перехід уваги на інший об’єкт трапився дуже доречним», – вважає Т. Березовець.

Щодо самого «антиолігархічного» закону, то тут у влади та опозиції протилежні думки. Зокрема, Президент України В. Зеленський привітав ухвалення Верховною Радою законопроєкту про «запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» у другому читанні. «Вітаю ухвалення українським парламентом мого законопроєкту про деолігархізацію № 5599! Україна відкрита для великого бізнесу, але не для олігархічного впливу на чиновників, політиків і медіа. Сьогодні ми зробили ще один крок до того, щоб його позбутися», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-pro-zakon-pro-oliharhiv/31474827.html>. 2021. 23.09).

Президент України висловлює оптимізм щодо ухваленого закону й зауважує, що в ньому йдеться про виконання норм Конституції, гарантом якої він є. «Конституція визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Але фактом життя в нашій державі протягом багатьох років було існування також олігархічної гілки влади – групи людей, які вважали, що вони більш важливі, ніж законодавці, урядовці чи судді», – наголосив В. Зеленський (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/oligarhy-zelensky-zakon-rnbo-poroshenko/31475111.html>. 2021. 23.09).

При цьому він заявив, що завдяки антиолігархічному закону Україна «отримує історичний шанс на побудову цивілізованих і чистих відносин між великим бізнесом і державою». «Це багатьом політикам не подобається. Так, вони хочуть жити, як раніше, працюючи на олігархів... Але закон ухвалено», – так пояснює В. Зеленський суперечки в парламенті та протести опозиції проти ухвалення закону в нинішньому вигляді.

Провладні політики наголошують, що «боротьба з олігархами розпочалася ще раніше та лише посилюватиметься». На це звертають вагу й деякі зарубіжні ЗМІ. «Раніше В. Зеленський неохоче чинив опір олігархам, а його передвиборну кампанію підтримував телеканал, що належить мільярдеру І. Коломойському. Однак відтоді він дистанціювався від бізнесмена і за останні місяці зробив кілька сміливих кроків проти деяких представників ділової еліти. У березні уряд закрив три промосковські телеканали, які належали товаришу бізнесмена, політику В. Медведчуку, а пізніше звинуватив Медведчука у зраді», – зазначає Financial Times.

Тим часом Рада Європи привітала Україну з ухваленням антиолігархічного законодавства. Експериментальний секретар Т. Ягланд назвав реформу важливим кроком на шляху виконання українських зобов'язань перед Європою (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a-zakon-pro-deoliharkhizatsiyu/31476763.html>. 2021. 24.09).

У свою чергу посол Великої Британії в Україні М. Сіммонс припустила, що закон може допомогти зменшити вплив груп інтересів на політику та економіку України, але за певних умов. «Закон про деолігархізацію може відіграти роль у зменшенні шкідливого впливу особистих інтересів на політику та економіку України. Його виконання має бути юридично обґрунтованим та аполітичним», – написала М. Сіммонс у своєму твітері (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-simmons-zakon-pro-oliharhiv/31475972.html>. 2021. 24.09).

Вона переконана, що для реального втілення закону знадобляться «повна прозорість, рішучі антимонопольні заходи, реальна конкуренція в енергетичному секторі, сильне суспільне мовлення та, звичайно, судова реформа».

«Позитивною новиною» назвав голосування К. Міллер, американський журналіст, який спеціалізується на питаннях України.

Голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко також позитивно оцінює прийняття «антиолігархічного закону». За його словами, несподіванкою стало те, що закон ухвалили без істотних затримок і депутати, пов'язані з одним з олігархів, «здалися».

Крім того, на думку В. Фесенка, голосування добре продемонструвало групи впливу олігархів у Верховній Раді. «Окреслилася олігархічна коаліція. Кожна з опозиційних сил захищала інтереси свого олігарха. «Євросолідарність», природно, топила за П. Порошенка, ОПЗЖ – за В. Медведчука, Д. Фірташа, С. Львовичкіна й потенційних олігархів на регіональному рівні. Природно, були проти й друзі Р. Ахметова з різних фракцій та серед позафракційних. Але й з-поміж олігархів знайшлася «слабка ланка» – І. Коломойський. Він, мабуть, давно вже змирився з тим, що буде в реєстрі олігархів, і для нього (та його партнерів у Верховній Раді) головне – не вступати в конфлікт з Президентом, пояснює В. Фесенко те, що сталося в українському парламенті.

Натомість деякі українські політичні експерти висловлюють сумніви стосовно здатності ухваленого закону зменшити владу олігархів в Україні. З ними погоджуються й західні коментатори.

В опозиційних фракціях наводять зовсім інші аргументи й згадують про те, що їхні правки зробили б закон «дійсно антиолігархічним», тоді як у нинішньому вигляді, на думку опозиційних політиків, він є кроком до диктатури. «Тому за цей закон голосували фракції олігархів і депутати від олігархів», – зазначає депутат від «ЄС» В. Ар'єв. За його словами, закон виписано так, щоб В. Зеленський сам визначив, хто олігарх, а хто ні. «Тому це надання В. Зеленському надмірної політичної ваги, яке робить самого

В. Зеленського олігархом за його ж критеріями... Будь-яку заможну людину де-факто Зеленський може визначити “олігархом” і відсторонити від політичного процесу», – наголошує опозиційний депутат.

У фракції «Голос» стверджують, що закон передбачає можливість тиску на бізнес, і закликають змінити його після висновків Венеційської комісії. «Унаслідок прийняття так званого “антиолігархічного закону” № 5599 може початися колосальний тиск на бізнес... Ми дочекаємося рішення Венеційської комісії і вимагатимемо змін до закону на основі пропозицій цієї комісії. Якщо Венеційська комісія повністю розкритикує його, тоді будемо наполягати на скасуванні дії цього закону взагалі», – ідеться в офіційній заяві партії.

У свою чергу директор Інституту світової політики Є. Магда оцінює ухвалений закон як небезпечний. І бачить у ньому ознаки зусиль Кремля та наслідки слабкої опозиції. «Закон про олігархів – це не повторення диктаторських законів 16 січня 2014 р. Пересічний громадянин не бачить у них негативу. Це наслідок роботи над помилками Кремля, слабкості опозиції, століть бездержавності. Нас варять у бульйоні “какая різниця”, неспішно додаючи авторитаризм», – попереджає політолог.

Є. Магда вважає, що однією зі справжніх цілей цього документа є не боротьба з впливом олігархів, а спроба тиску на експрезидента П. Порошенка. «На Банковій два роки намагаються притиснути Порошенка. Він – багатий, відомий, має свої медіа, тож вписується у визначення цього закону. Та й завжди можна буде запропонувати іншим олігархам: ми вас не будемо такими вважати, а ви проти мене (Президента) не будете діяти. Тож олігархом можуть оголосити будь-кого зі статками понад 80 млн дол., а в Україні таких декілька тисяч», – підкреслив експерт.

Натомість український адвокат, юридичний радник, експерт з протидії корупції М. Костецький прогнозує, що резонансний закон про олігархів, навколо якого ламали списи політики та суспільство, насправді не матиме ані істотного негативного, ані помітного позитивного впливу. «Справжнє оздоровлення країни та перетворення олігархів на великих, але все ж таки звичайних бізнесменів – це антимонопольна, судова й правоохоронна реформи. Це насправді розуміють і у владі, і в опозиції. Дуже б хотілося, щоб пакетом із “простими” рішеннями йшли й відповідні системні зміни», – наголосив М. Костецький.

Подібну точку зору висловив Б. Томпсон з Організації економічного співробітництва та розвитку. За його словами, легкість схвалення, за підтримки деяких депутатів зі зв'язками з олігархами, каже нам усе, що треба знати щодо імовірної ефективності цього законодавства щодо досягнення заявленої мети. «Багатії України мають великий досвід щодо структурування свого бізнесу так, щоб обійти вимоги декларувати статки, які їм не подобаються. Виключення з великої приватизації – незначна проблема для людей, які вже володіють більшістю того, чим в Україні варто володіти. Якщо олігархи чогось хочуть, вони, імовірно, можуть отримати це напряму.

Обмеження щодо участі в партіях і пожертвуваннях буде дуже складно моніторити в непрозорому політичному середовищі України. Є чимало способів спрямувати гроші туди, куди хочуть олігархи», – зазначив Б. Томпсон (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakhidni-komentatory-vyslovlyuyutsya-shchodo-ukhvalenoho-u-radi-zakonu-pro-deoliharkhizatsiyu/31475813.html>. 2021. 24.09).

Критично щодо законопроекту висловилися політична оглядачка А. Гіць, автор і керівник правових досліджень Carswell Legal Solutions/Thomson Reuters; аналітик уряду провінції Онтаріо (Канада), яка назвала законопроект «жахаючою концентрацією влади незаконними методами в руках Президента». А. Гіць також заявила, що В. Зеленський не бореться з корупцією, натомість, на її думку, «його олігархічні союзники прибирають інших олігархів, щоб консолідувати владу».

У парламентській опозиції наполягають, що законопроект № 5599 щодо деолігархізації ухвалили в другому читанні з порушенням процедури й регламенту. На думку представників «Європейської солідарності», порушення стосувалися процедури розгляду та організації голосування.

Нардепи «Європейської солідарності» подали заяви до правоохоронних органів через «можливе вчинення кримінального правопорушення» при голосуванні Верховною Радою за закон про олігархів. Як заявив народний депутат від «Європейської солідарності» А. Герасимов, порушення стосувалися процедури розгляду, організації голосування та «того, що коїлося в самій залі». «Минулого тижня в стінах парламенту відбулася кричуща подія – кримінальний злочин... Це почалося ще із засідання комітету, який розглядав законопроект про так звану деолігархізацію. Ці порушення були продовжені й під час засідання (парламенту)... Завдяки криміналу команди Зеленського минулого тижня було майже зламано парламентаризм в Україні», – стверджує А. Герасимов.

За інформацією ЗМІ, заяви народних депутатів від цієї політичної сили було скеровано до НАБУ, Офісу Генерального прокурора та ДБР через вчинення «кримінальних злочинів тими, хто безпосередньо керував і організовував дії виконавців минулого тижня». Нардеп від «Європейської солідарності» Р. Павленко повідомив, що можливо були порушені статті Кримінального кодексу України № 351 (щодо перешкоджання діяльності народного депутата) та № 365 (про перевищення службових повноважень) (URL: <https://detector.media/infospace/article/192377/2021-09-28-ievropeyska-solidarnist-podala-zayavy-do-nabu-ofisu-genprokurora-ta-dbr-cherez-zakon-pro-oligarkhiv>. 2021. 28.09).

Д. Разумков також вважає, що закон було прийнято неналежним чином, але він готовий його підписати. При цьому він зазначив, що існує два варіанти виходу з правової колізії, яку створили «слуги» та їхні сателіти під час ухвалення закону про олігархів. Він вважає, що переголосувати цей документ не потрібно, так само, як й окремі правки, хоч під час голосування порушувався Регламент. Тому, за словами Д. Разумкова, або Президент ветоє

закон і поверне його до Верховної Ради зі своїми пропозиціями, або закон може бути підписаний, після чого вже вноситимуться зміни (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/razumkov-vidfutbolit-oligarkhiv-zelenskomu-shcho-bude-dali-202109291373423>. 2021. 29.09).

На думку деяких оглядачів, обидва варіанти, запропоновані Д. Разумковим, погані для В. Зеленського. Є ще варіант: В. Зеленський дослухається до своїх парламентських нардепів-юристів Ф. Веніславського та Р. Стефанчука, які переконують, що порушень не було, і підписує закон. Після чого опозиція оскаржує закон у Конституційному Суді, посилаючись на порушення Регламенту. Про такі ризики заявляв Д. Разумков. Він роз'яснив, до чого «причепляться» противники закону: автори поправок, які не було підтримано, мали можливість виступити, але їм не надали такої змоги. Чим порушили конституційне право народних депутатів. «Мені здається, що це було зроблено навмисно для того, щоб створити умови для подальшого блокування процесу деолігархізації. Навіщо – це інше питання», – зазначив Д. Разумков. Тобто, за його припущенням, процедуру могли порушити навмисно, щоб заблокувати процес, або дати можливість успішно оскаржити закон у КСУ.

На думку спостерігачів, після того, як Д. Разумков підпише антиолігархічний закон і відправить його главі держави, у того є кілька місяців для рішення. Можна поспішати, як зробили «слуги», а можна витримати паузу до висновку Венеційської комісії. Висновок очікують у середині грудня.

Як відомо, нещодавно В. Зеленський мав розмову з очільником цієї європейської правової інституції Д. Букікіо, і той попросив Президента надати проголосований текст закону про олігархів. Законопроект, підтриманий у першому читанні, до Венеції раніше відправив Д. Разумков. Тож В. Зеленський, щойно отримає з парламенту текст з підписом Голови ВР, може надати його Д. Букікіо. Тим самим відвівши від себе звинувачення опозиції в затягуванні з підписанням «антиолігархічного закону».

Експерти припускають, що висновок європейських юристів буде критичним. Тому після нього В. Зеленський може заветувати документ і повернути його назад до парламенту зі своїми пропозиціями, у яких частково враховуватимуться висновки венеційських правників.

Щодо безпосередньо Д. Разумкова, то багато хто вважає, що після подібних висловлювань імовірність його відставки досить висока. Як інформують ЗМІ, зібрано необхідні підписи депутатів для включення питання на розгляд парламенту про відставку Д. Разумкова з посади Голови Верховної Ради України.

Збором підписів займався глава парламентської фракції «Слуга народу» Д. Арахамія, який вважає, що Д. Разумков свої дії не узгоджує із фракцією. «Ви ж спостерігали, що в останні тижні, коли ми почали приймати закон про олігархів, відбувалося. Спочатку був інцидент з Венеціанською комісією, на жаль, після цього наші суперечки стали публічними. Потім

почалася, як усередині фракції називають, холодна регламентна війна. Ну, там, маленькі дрібниці, які я навіть не хочу... Чесно кажучи, соромно перед глядачами це виносити назовні», – заявив Д. Арахамія журналістам.

За його словами, крісло спікера Верховної Ради «фактично належить» монобільшості. Якщо людина більше не «слуга народу», не збігаються в нього думки із «Слугою народу», тоді він просто буде замінений (URL: <https://gordonua.com/news/politics/luchshe-ne-znat-reglament-chem-zashchishchat-medvedchuka-arahamiya-obyasnil-sbor-podpisey-ob-otstavke-razumkova-malenkimi-melochami-1574647.html>. 2021. 1.10).

Д. Разумков, розуміючи ситуацію, не виключив, що його не лише усунуть з посади Голови Верховної Ради, а й спробують позбавити депутатського мандата. «Я сьогодні є позафракційним, оскільки є Головою Верховної Ради. Саме так передбачає Регламент Верховної Ради України. Тому спроби можуть бути. Але в нас багато хто намагається на щось бути здатними – не завжди це виходить», – зазначив Д. Разумков.

При цьому він наголосив, що в нього немає конфліктів із «Слугою народу» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/razumkov-mozhe-pozbutisya-deputatskogo-mandata-novini-ukrajini-50186756.html>. 2021. 1.10).

В Офісі Президента також заявили, що Президент України В. Зеленський не причетний до збору підписів народних депутатів за відставку спікера Верховної Ради Д. Разумкова. Про це повідомив прессекретар глави держави С. Никифоров. «Це ініціатива ...Д. Арахамії, у нього можна запитати його мотиви про те, чому він ці списки на підпис запросив у Голови Верховної Ради», – зазначив С. Никифоров (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/770961.html>. 2021. 1.10).

За його словами, В. Зеленський і Д. Разумков «спілкуються, відносини в них нормальні, кожен виконує свою функцію». Щоправда, як видно з висловлювань В. Зеленського, це не зовсім так, адже Президент невдоволений поведінкою Д. Разумкова. «Питання Дмитра Олександровича для мене, вибачте, ну зовсім не питання. Це питання в цілому, я вважаю, внутрішньофракційне. Я вважаю, що велика помилка з боку Діми і консультантів, які зараз з ним працюють, що він виносить ці питання в публічну сферу, медіа. Ні, секретів ніяких немає, але я вважаю, що в цих людей інші політичні погляди. І це нормально. Ми живемо в демократичній державі. Але якщо вони інші, ніж у... 73 %, які віддали голоси саме за цю програму, то це нормально – значить, ти живеш своїм особистим життям», – наголосив Президент України (URL: <https://dilo.net.ua/novyny/volodymyr-zelenskyj-nazvav-najbilshu-pomyлку-dmytra-razumkova>. 2021. 3.10).

При цьому він підкреслив, що будь-хто з команди «Слуги народу», хто не бере участі в боротьбі з українськими олігархами, має пристати до якоїсь іншої політичної сили. І Д. Разумков як «слуга» мав підтримувати позицію партії в питанні санкцій чи боротьби з олігархами, але він пішов іншим шляхом.

Президент наголосив, що Д. Разумков відтепер уже не є членом команди СН, а партійці мають до нього мільйон питань.

Разом з тим В. Зеленський побічно докорив Д. Разумкову в бажанні займатися власною політичною кар'єрою, «йти своїм шляхом».

Отже, стає зрозумілим, що Д. Разумков не зможе зберегти за собою займану посаду, а можливо, і втратить депутатський мандат. На посаду Голови Верховної Ради прогнозують Р. Стефанчука, який більше влаштовує Офіс Президента й безпосередньо В. Зеленського.

М. Закіров, завідувач відділу СІАЗ НБУВ

Виступ Президента України В. Зеленського на 76-й Генеральній Асамблеї ООН

За багаторічною традицією восени однією з ключових подій міжнародної політики стає сесія Генеральної Асамблеї ООН. У минулому році пандемія внесла свої корективи і відкриття ювілейної 75 сесії відбувалося у віртуальному режимі. З огляду на певні успіхи в боротьбі з коронавірусом цього року було прийнято рішення проводити засідання в режимі очних виступів. Офіційний представник Генсекретаря всієї організації С. Дюжаррік заявив, що штаб-квартира ООН вжила необхідні заходи щодо обережності. «Ми вже прийняли серію заходів з огляду на поширення дельта-варіанта коронавіруса, у тому числі ввели обов'язкове носіння масок усіма співробітниками в штаб-квартирі ООН, обов'язкове інформування про статус вакцинації, зобов'язання для персоналу інформувати про позитивні результати тесту на коронавірус та обов'язкове вакцинування певних категорій персоналу напередодні тижнів високого рівня», – зазначив він (URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/12375605>).

Свою роботу Генеральна Асамблея розпочала 14 вересня. На тиждень високого рівня – з 21 по 27 вересня – у Нью-Йорк було заплановано прибуття керівників 83 держав, 43 глав урядів, а також міністрів закордонних справ 23 країн.

Участь у відкритті 76-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй узяв Президент України В. Зеленський. Значну увагу спостерігачів та експертів привернув його виступ на загальних дебатах високого рівня. Попри певні розбіжності щодо оцінок змісту виступу та його загального характеру, треба визнати, що це важлива подія як для України, так і для її партнерів й опонентів, оскільки трибуна ООН дає змогу донести точку зору до всього цивілізованого світу. У своїй промові глава Української держави заявив про необхідність змін до статуту ООН, нагадав про агресію Росії проти України та закликав організацію до участі в «Кримській платформі».

Деякі експерти зауважили, що варто було акцентувати увагу на певних важливих моментах. Зокрема, виконавчий директор Центру прикладних досліджень «Пента» О. Леонов підкреслив: «Надзвичайно важливо, що з трибуни ООН пролунала фраза про те, що Росія видає свої паспорти українським громадянам, які потім голосують на російських виборах. Але не прозвучало надзвичайно важливої речі про те, що за наслідками голосування на Донбасі Україна побачила, що на російських виборах голосували керівники ОРДЛО. Це означає, що ми отримали неспростовні юридичні докази того, що Росія здійснює ефективний окупаційний контроль над цими територіями, що вона заперечувала. Цей нюанс теж треба було особливо окремо зазначити й проговорити» (URL: <https://suspilne.media/166080-akou-bude-miznarodna-reakcia-na-vistup-zelenskogo-v-oon-poasnie-politolog>).

Спостерігачі вже відмічали, що виступи Президента України В. Зеленського вирізняються від звичних, іноді можливо і занадто дипломатичних формулювань інших політиків. Саме цю особливість риторики деякі фахівці вважають однією із складових успіху політика В. Зеленського. Не став виключенням і виступ на Генеральній Асамблеї ООН. «Ми всі грали в рівність. Грали у єдність, але одна справа – ділити спільні цілі, а інше – ділити вакцини, які дають життя. Виявилось, що в статтях про рівність, як у рекламі, є зірочка і напис дрібним шрифтом – усі ми люди, усі в одному човні, але рятувальні шлюпки першими отримують пасажери першого класу», – наголосив В. Зеленський (URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/09/1410462>).

Однак не всі спостерігачі підтримують саме таку оцінку рівня міжнародної співпраці в умовах пандемії. Зокрема, виконавчий директор Центру прикладних досліджень «Пента» О. Леонов зазначив, що найбільш поширені та важливі вакцини в першу чергу закуповувалися розвинутими країнами, про що говорив свого часу й голова ВООЗ. «Мені здавалося, що варто було Президенту подякувати тим лідерам і країнам, які поділилися з Україною вакцинами Pfizer. Був ряд європейських країн, які передавали Україні вакцини безкоштовно». Аналітик констатує, що, з одного боку, можна погодитися, що не всі країни отримали вакцини, а з іншого – були й ті, хто щиро і відверто допомагали Україні (URL: <https://suspilne.media/166080-akou-bude-miznarodna-reakcia-na-vistup-zelenskogo-v-oon-poasnie-politolog>).

Аналогічну думку висловив і дипломат К. Єлісєєв. За його словами, під час виступу В. Зеленський образив одразу кількох партнерів України: США, Євросоюз, Німеччину, Данію, Румунію, Литву, Естонію, Польщу та COVAX, які надали країні допомогу з вакцинацією (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/zelenskiy-v-genasambleji-haypanuv-i-obraziv-ssha-i-yes-ekspert-50186020.html>).

Вагому частину свого виступу на Генеральній Асамблеї Президент України В. Зеленський присвятив ролі ООН, яку вона має відігравати в питаннях вирішення конфліктів. Зокрема, за словами В. Зеленського: «Те, що ООН проігнорувала майданчик для розв'язання проблем міжнародного права

та окупації (“Кримську платформу”) – це якісь нові принципи, ніким не затверджені». Він додав, що «якщо ми хочемо оживити ООН, то пам’ятаймо, що тут немає обраних, яких не можна ображати». Президент України бачить вирішення конфліктів навколо Криму й Донбасу не військовим способом, а дипломатичним: за допомогою міжнародного тиску на Росію, коаліційного протистояння, позбавлення Москви статусу важливого міжнародного гравця (URL: <https://ua.krymr.com/a/zelenskyi-krytykuie-oon-za-krym/31476381.html>).

Різка критика ООН, яка пролунала у виступі В. Зеленського, викликала жваве обговорення в експертному середовищі. Зокрема, виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини О. Павличенко підтримав заклик до ООН за змістом але не за формою. «Закиди в тому дусі, мовляв, що ви були недостатньо активні й було б добре, якби ви долучилися до наших ініціатив і стали іншими, а ще позбавили права вето “погані країни”, як на мене, були досить суперечливими. Я б обирав іншу риторику. Треба все-таки розуміти, як Україна виглядає в очах інших суб’єктів міжнародної політики», – зазначив експерт (URL: <https://ua.krymr.com/a/zelenskyi-krytykuie-oon-za-krym/31476381.html>).

На можливі негативні наслідки заяви Президента В. Зеленського на Генасамблеї ООН про обстріл автівки його першого помічника С. Шефіра для іміджу країни в очах наших партнерів звернув увагу політичний аналітик Інституту євроатлантичного співробітництва В. Горбач. «Це хороша історія, аби привернути увагу, але це негативна увага. Тобто розказувати потім зовнішнім партнерам, інвесторам про те, що приходьте в Україну, інвестуйте, після того, як він на весь світ розказує, що в нас відбуваються такі речі, навряд чи це мотивує бізнесменів ризикувати своїми грошима, вкладаючи їх в Україну», – зазначив експерт (URL: <https://www.5.ua/polityka/istoriia-zelenskoho-pro-shefira-z-trybuny-oon-mozhe-nehatyvno-vplynuty-na-investytsii-v-ukrainu-ekspert-255710.html>). Разом з тим треба мати на увазі, що оминати увагою цю важливу для України подію Президент не міг, незважаючи на можливі закиди у винесенні на світову політичну арену внутрішньополітичної справи.

У цьому контексті також доволі критично оцінив виступ В. Зеленського в ООН дипломат і радник Президента України (2015–2019) К. Єлісєєв. На його думку, Президент України В. Зеленський досі намагається сподобатися українському виборцеві, а не посилити міжнародну підтримку й довіру до країни. «Зеленський спробував замахнутися на лаври глобального мислителя і винести вирок багаторічній історії ООН... міжнародні партнери знову стали свідками популізму, розрахованого на внутрішню аудиторію в Україні, замість зваженої і мудрої поведінки справжнього лідера на зовнішній арені», – наголошує К. Єлісєєв (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/zelenskiy-v-genasambleji-haypanuv-i-obraziv-ssha-i-yes-ekspert-50186020.html>).

У свою чергу російський юрист М. Фейгін вважає критику щодо ООН цілком доречною. «Коли Зеленського критикують за різкий тон, то мають на

увазі, що так не заведено, немає такого етикету, щоб із трибуни ООН дорікати ООН тощо. Але часи змінилися, а критика на адресу цієї організації звучить давно. Право сильного не має жодного стосунку до міжнародного права, однак декларації ООН при цьому залишаються порожніми. Звісно, ідеться не лише про Москву: право сили тріумфує багато де у світі. США дуже довго закидали претензії на світову гегемонію, але нині той час здається золотим століттям на тлі появи нових претендентів на кшталт Китаю... Глобальна безпека – у найжорсткішій кризі. Міжнародні інститути треба глибоко реформувати або вибудовувати нові», – наголошує М. Фейгін (URL: <https://ua.krymr.com/a/zelenskyi-krytykuie-oon-za-krym/31476381.html>).

Треба зауважити, що не лише в експертному середовищі лунають позитивні оцінки щодо висловлених у виступі Президента України думок. Так, Бюро Європи та Євразії Державного департаменту США погодилося із закликом Президента України В. Зеленського до ООН щодо необхідності міжнародної реакції на окупацію Криму, а також на примусове голосування на російських виборах. «Зеленський виступив із зворушливою промовою сьогодні на 76-тій ГА ООН. Ми погоджуємося, що справжня прихильність принципам ООН означає реагування на російську окупацію Криму та примусове голосування українських громадян на виборах до Держдуми Росії», – наводить Посольство США в Україні переклад заяви Служби Держдепу (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/zvorushlyva-promova/6242479.html>).

Разом з тим деякі експерти, які доволі критично висловилися щодо змісту виступу, звернули увагу на можливі конструктивні кроки щодо розширення кола залучених до розв'язання гострих проблем. Зокрема, директор українського Інституту світової політики Є. Магда зазначив: «Лаяти або критикувати ООН за її беззубість – це вже немодно, так регулярно роблять в останні 30 років, закликають реформувати тощо». На думку Є. Магди, просунутися в кримському питанні Україні допомогли б консолідовані санкції проти Росії з боку не тільки США, Великої Британії, Євросоюзу, а й Індії, Китаю, Бразилії та інших важливих гравців світової політики. «Крім того, на мою думку, Україні варто було б виступити зі спільною заявою разом з іншими пострадянськими країнами, у яких є окуповані території – Грузією, Молдовою, Азербайджаном. Хоча б з першими двома – головне показати загальні проблеми, а не самотужки кидати виклик Генасамблеї. Це не та риторика, яка сприятиме консолідації позиції інших країн щодо Криму», – зауважив Є. Магда (URL: <https://ua.krymr.com/a/zelenskyi-krytykuie-oon-za-krym/31476381.html>).

Попри яскравий виступ В. Зеленського експерти не очікують серйозних результатів від візиту до Генеральної Асамблеї ООН і в питанні розв'язання проблеми Донбасу. Зокрема, експерт із зовнішньої та внутрішньої політики М. Дяденко зазначив: «Ця трибуна була можливістю виступити для будь-кого з лідерів, і ці виступи не завжди сприймаються дуже уважно. Звичайно, це позиція Президента. І вона буде десь помічена, занотована, але в цілому на

процес врегулювання ситуації навколо Донбасу вона жодним чином не вплине... Тут потрібно виходити зі стратегії української влади щодо тієї чи іншої ситуації. ...Що стосується якихось перспектив вступу до НАТО, ЄС, то я оцінюю це дуже скептично», – резюмував експерт (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1945358-vizit-zelenskogo-do-ga-oon-dopomozhe-ukrayini-prosunutisya-v-oboronniy-sferi-ekspert>).

Юрист і політичний експерт Г. Дубов зауважує, що не варто очікувати якихось реальних підсумків, оскільки негайних політичних рішень та юридичних актів майданчик ООН і не передбачає. «Це абсолютно ритуальний захід, який відбувається кожного року. І дійсно, як сказав наш Президент, ООН сьогодні виглядає як такий підстаркуватий супергерой, – підкреслив Г. Дубов. – Я і деякі інші експерт вважаємо, що у своєму виступі в ООН Зеленський звертався скоріше до українців, ніж до світової спільноти» (URL: <https://novyny.live/ukraine/genassambleia-oon-politicheskii-ekspert-otsenil-vystuplenie-zelenskogo-i-kakikh-posledstvi-zhdat-14234.html>).

Водночас деякі експерти, навпаки, оцінюють важливість виступів із трибуни ООН. Так, експерт міжнародного права, експредставник Президента України в АРК Б. Бабін наголошує: «Щодо виступів лідерів країн, вони дають певний політичний імпульс Генасамблеї, але це більше політика, ніж міжнародне право. Хоч би там як, тільки в ООН нині існують єдині повноцінні механізми щодо Криму – на основі тих самих декларацій, які вже закріпили українську приналежність півострова». За оцінкою Б. Бабіна, хоча російська сторона всіляко наполягає на необов'язковості виконання резолюцій Генасамблеї для держав-учасниць, для самої ООН та інших міжнародних організацій це зобов'язальні документи. Він вважає, що, попри протидію Росії та уявну неефективність бюрократії ООН, у довготривалій перспективі зусилля України щодо невизнання анексії Криму принесуть свої плоди (URL: <https://ua.krymr.com/a/krymske-pytannia-ukraina-oon-turechychyna-mekanzmy-vidnosyn/31474939.html>).

Крім участі в засіданні Генеральної Асамблеї ООН, Президент України В. Зеленський провів ряд важливих переговорів. Зокрема, під час зустрічі з керівництвом корпорації «Microsoft» у Нью-Йорку запропонував створити на території України дата-центр хмарного сервісу «Azure». Крім того, В. Зеленський провів у Нью-Йорку зустріч із Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом, під час якої попросив про допомогу у звільненні 450 українців, яких утримують на окупованих територіях і в РФ, та запевнив, що євроатлантичний курс України залишається незмінним (URL: <https://suspilne.media/166080-akou-bude-miznarodna-reakcia-na-vistup-zelenskogo-v-oon-poasnie-politolog>).

Також під час робочого візиту до США Президент України В. Зеленський провів зустріч з Президентом 76-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, міністром закордонних справ Мальдівської Республіки А. Шахідом. В. Зеленський ознайомив Президента 76-ї сесії Генасамблеї ООН з підсумками саміту «Кримської платформи» та акцентував увагу на тому, що

досягнення кінцевої мети цієї ініціативи – повернення Криму – є шляхом до відновлення поваги до Статуту ООН. Він наголосив на важливості схвалення на пленарному засіданні двох резолюцій Генеральної Асамблеї, які Україна спільно з партнерами планує подати на розгляд: «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна» та «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, Україна, а також частин Чорного і Азовського морів». «Ці документи є практичним інструментом із захисту прав людини на окупованій території та запобігання подальшому перетворенню Криму на військову базу з ядерною зброєю – прямій загрозі для глобальної безпеки», – зауважив Президент України В. Зеленський (URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/09/22/volodimir-zelenskij-zustrivsvya-z-prezidentom-76-i-sesii-generalnoi-asamblei-oon>).

На зустрічі з прем'єр-міністром Великої Британії Б. Джонсоном Президент України В. Зеленський обговорив перші результати запровадження Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Великою Британією. Зокрема, було відзначено зростання двостороннього товарообігу в першому півріччі цього року на понад 70 %. Зазначається, що В. Зеленський і Б. Джонсон також обговорили безпекову ситуацію на Сході України та в Чорноморсько-Азовському регіоні. «Глава держави подякував за незмінну підтримку з боку Великої Британії територіальної цілісності України та свободи судноплавства в регіоні. Окрему увагу під час зустрічі було приділено подальшій взаємодії з Великою Британією щодо розвитку оборонних спроможностей України та зміцнення українського флоту». В. Зеленський також подякував Великій Британії за підтримку у створенні «Кримської платформи» та передав Б. Джонсону список з майже 450 українців, яких незаконно утримують на непідконтрольній Києву території та в Росії. Президент запросив Б. Джонсона відвідати Україну з візитом (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-meets-johnson/31474179.html>).

Однак, на думку експерта із зовнішньої та внутрішньої політики М. Дяденка, найважливішою була зустріч українського гаранта з Президентом Туреччини Р. Ердоганом. Під час зустрічі президенти затвердили, що на території України буде завод з виробництва турецьких безпілотників «Bayraktar». Також під час робочого візиту до США В. Зеленський обговорив з Р. Ердоганом звільнення незаконно утримуваних кримських татар (<https://www.unn.com.ua/uk/news/1945358-vizit-zelenskogo-do-ga-oon-dopomozhe-ukrayini-prosunutisya-v-oboronniy-sferi-ekspert>). Таким чином, Україна не лише отримала перспективу істотного підвищення обороноздатності й технологічного розвитку, а й зробила ще один важливий крок на шляху розбудови добросусідських і взаємовигідних відносин з одним із ключових політичних гравців у Чорноморському басейні та світі в цілому.

З огляду на зазначене цілком очікуваною була оцінка візиту В. Зеленського до США, яку висловив експосол США в Україні Д. Гербст.

Він, зокрема, наголосив, що під час Генасамблеї куди важливішими є двосторонні зустрічі. Україні варто використовувати будь-які міжнародні майданчики для боротьби з агресією Росії для захисту своїх інтересів. Але не варто надто покладатися на когось. Майданчик ООН – це лише місце зустрічі світових лідерів. Їхні публічні виступи – це елементи політичного шоу. Куди важливіші двосторонні зустрічі без гучних заяв URL: <https://www.5.ua/polityka/ukraini-ne-varto-pokladatysia-na-kohos-dlia-borotby-z-ahresiieiu-rf-eksposol-ssha-v-ukraini-pro-nynishniu-henasambleiu-oon-255680.html>).

Отже, попри суперечливі оцінки, ця поїздка Президента В. Зеленського та його виступ були необхідними і важливими, оскільки Генасамблея – це найвища публічна трибуна у світі. Політолог-міжнародник Б. Тізенгаузен пояснює, що «площадка ООН дає змогу донести проблематику власної країни до 193 держав – членів Генасамблеї». За словами експерта, було б нерозумно проігнорувати такий інструмент. У свою чергу політолог В. Фесенко зазначає, що нагадування про Крим і Донбас було правильним ходом. «Нам треба постійно просувати цю тему. У цьому сенсі В. Зеленський виконав нашу обов'язкову програму. Здавалося б, західні лідери, зокрема наші партнери, уже безліч разів це чули й не лише від нинішнього Президента. Хіба варто товкти воду в ступі?» – наголошує він. Експерти пояснюють, що це єдиний спосіб досягнути результатів (URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/2021/09/24/shho-zelenskij-priviz-iz-genasambleyi-oon>).

У цілому треба зазначити, що більшість експертів визнали, що Україна використала можливість заявити свою позицію і висловити точку зору з ключових питань розвитку безпекової ситуації у світі. Незважаючи на певні зауваження щодо форми подання інформації, виступ Президента України В. Зеленського на 76-й Генеральній Асамблеї ООН мав важливе значення для формування суб'єктності Української держави на світовій арені. Не менш змістовними були й особисті зустрічі, під час яких не лише було підтверджено добрі стосунки з провідними партнерами, а й досягнуто важливі домовленості, які в перспективі сприятимуть зміцненню обороноздатності нашої країни та зростанню її авторитету на міжнародній арені.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Вибори у ФРН: підсумки та політичні наслідки для України в оцінках експертів і політиків

У Німеччині 26 вересня відбулися парламентські вибори. Уперше з 2005 р. вони відбувалися без участі А. Меркель, яка ще в жовтні 2018 р. відмовилася від крісла голови Християнсько-демократичного союзу та, відповідно, права претендувати на пост федерального канцлера на цьогорічних виборах. Саме зміна лідера однієї з найвпливовіших країн

Європи після 16 років незмінного правління А. Меркель стала основною з причин, чому вибори в Німеччині привернули багато уваги в політичному та експертному середовищах усього світу, а найпоширенішою характеристикою виборчої кампанії в цій країні стало висловлювання «кінець епохи Меркель».

За період правління А. Меркель в Україні змінилося чотири президенти, сталася революція, розпочалася російська агресія, відбулася анексія Криму, активізувався процес європейської та євроатлантичної інтеграції. В усіх цих процесах А. Меркель брала активну участь, підтримуючи Україну та просуваючи її інтереси. Тож момент зміни влади в Німеччині має непересічне значення для нашої країни, адже більш обізнаного в українському питанні політика, ніж А. Меркель серед потенційних її наступників немає. Тим не менше, як заявив міністр закордонних справ України Д. Кулеба, за підсумками парламентських виборів у Німеччині він очікує на формування коаліції, яка буде сприятливою для розвитку українсько-німецьких відносин (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kuleba-nimechchyna-vybory/31479127.html>).

Напередодні дня голосування оглядачі вважали парламентські вибори в Німеччині непередбачуваними, оскільки станом на 17 вересня 82 % німців не знали, хто переможе. Загалом у виборах до бундестагу брало участь 47 партій, однак лідерами вже традиційно стали три учасники: блок ХДС/ХСС, Соціал-демократична партія та партія «Зелених». Кожна з цих партій у певний момент була лідером у перегонах, але їхні рейтинги стрімко змінювалися, що стало ще однією характерною особливістю нинішніх виборів у Німеччині. Так, на початку року ХДС рівно у два рази обходив у рейтингах своїх найближчих переслідувачів – «Зелених» (36 проти 18 %). Однак уже через кілька днів після обрання лідером партії прем'єр-міністра землі Північний Рейн-Вестфалія А. Лашета та висунення його кандидатом у канцлери ХДС втратив першу сходинку в рейтингах, поступившись «Зеленим» на чолі з А. Бербок. Але після серії скандалів через проблеми з декларацією та автобіографією лідерки партії, виявлення плагіату в її книзі, ряду помилок у публічних виступах «зелені» впали в рейтингах настільки ж стрімко, як і вирости, на першому місці знову закріпився блок ХДС-ХСС.

У середині літа партія А. Меркель зіткнулася з несподіваним викликом – руйнівними повеннями. Їх епіцентром якраз стала земля Північний Рейн-Вестфалія, якою керує А. Лашет. Зарекомендувати себе ефективним кризовим менеджером у цій ситуації в кандидата від ХДС-ХСС не вийшло. Більше того, він зробив помилку, яка, скоріше, і вплинула на рейтинг його партії. У ЗМІ потрапило відео, на якому А. Лашет весело сміється під час виступу президента Німеччини Ф.-В. Штайнмайера, присвяченого якраз подоланню наслідків паводку. Відео моментально розлетілося в соціальних мережах – А. Лашета звинуватили у відсутності співчуття до жертв повеней і некоректній поведінці. Рейтинги ХДС-ХСС негайно впали (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/germaniya-merkel-zakonchilis-vybory-bundestag-1632739239.html>).

Тим часом стали рости рейтинги соціал-демократів на чолі з О. Шольцом. На відміну від А. Лашета, той зумів грамотно скористатися кризовою ситуацією і своїм постом міністра фінансів у коаліційному уряді, організувавши надання допомоги постраждалому від повені регіону.

Під кінець серпня соціал-демократи випередили ХДС-ХСС у рейтингах і утримували перше місце аж до дня голосування. Свою роль в успіху зіграла й поміркованість позицій О. Шольца. Він належить не до лівого, а до центристського крила СДПН, тим самим не відштовхує від себе виборців, критично налаштованих до лівої ідеології. Крім того, багатьом сподобалася його ідея підвищити мінімальну зарплату в країні до 12 євро на годину (ХДС-ХСС виступали проти цього).

Український політолог, експерт з політики німецькомовних країн В. Савінок вважає, що успіх соціал-демократів полягає насамперед у тому, що вони зробили менше помилок, ніж інші. Крім того, на думку експерта, соціал-демократам також допомогли заяви кандидатки «Зелених» А. Бербок, яка закликала підвищити ціни на бензин та обмежити короткі авіарейси, аби зменшити викиди (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58596262>).

Падіння ж рейтингу ХДС/ХСС експерти пов'язують передусім із тим, що А. Меркель не пішла на вибори. Згідно з опитуваннями близько третини прихильників ХДС підтримували партію якраз через особу канцлерки. Повноцінно замінити її в А. Лашета не вийшло, в результаті ХДС втратив частину свого електорального ядра – жінок старшого віку, які симпатизували особисто А. Меркель.

У результаті партія ХДС (Християнсько-демократичний союз), разом із союзниками з ХСС (Християнсько-соціальний союз) отримала найгірший результат на виборах у всій своїй історії, починаючи з 1949 року – 24,1 %. Проте він забезпечив ХДС друге місце.

На першому опинилася Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН), яка набрала 25,7 %. Третіми фінішували «Зелені» – 14,8 %. Також у бундестаг пройшли ліберали з Вільної демократичної партії (ВДП) з результатом у 11,5 %, ультраправа «Альтернатива для Німеччини» (10,3 %) й Ліва партія (4,9 %). Ліві не подолали прохідний 5-відсотковий бар'єр за партійними списками, але через особливості німецької виборчої системи все ж зможуть сформувати фракцію в бундестазі (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/germaniya-merkel-zakonchilis-vybory-bundestag-1632739239.html>).

Після виборів Німеччина входить у звичний для себе процес створення коаліції, оскільки жодна партія не отримала більшості в парламенті. Як показує досвід попередніх виборів, коаліціада може бути досить затяжною. Наприклад, після виборів 2017 р. перемовини про новий уряд тривали п'ять з половиною місяців. Поки ж, до обрання нового прем'єра, Німеччиною продовжить керувати А. Меркель.

З огляду на результати виборів, експерти прогнозують кілька можливих варіантів створення коаліції в німецькому парламенті. Найлогічніше виглядає

новий альянс між СДПН і ХДС/ХСС, так звана велика коаліція, яка править Німеччиною з 2013 р. Тільки тепер соціал-демократи опиняться в ролі головної урядової сили й отримають посаду канцлера для О. Шольца. Утім, це не влаштовує А. Лашета, який до виборів заявляв, що не хоче бути «молодшим партнером» у такому альянсі. Про небажання «блокуватися» з ХДС/ХСС заявляв і О. Шольц. В інтерв'ю Handelsblatt кандидат від соціал-демократів виступив проти утворення нової «Великої коаліції» після виборів. «Цього разу більшість громадян, схоже, бажає, щоб ХДС після 16 років правління повернувся в опозицію. Я поділяю це бажання», – заявив він (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58596262>).

Тому, найімовірніше, коаліцію сформують три партії, з обов'язковою участю «Зелених» і Вільної демократичної партії. Більш вірогідним поки що виглядає союз між СДПН, «Зеленими» і ВДП – так звана світлофорна коаліція, за кольорами трьох партій: червоний, жовтий і зелений. У такому випадку канцлером стане О. Шольц.

Можливий і варіант коаліції «Ямайка» (за кольорами прапора цієї країни): ХДС/ХСС, «Зелені» і ВДП. Тоді А. Лашет, незважаючи на невиразну кампанію, зможе отримати канцлерське крісло, а християнські демократи залишаться головною партією влади. У будь-якому випадку очікуються напружені переговори, під час яких треба буде узгодити два параметри: програму дій нового уряду (як ідеологічний компроміс між коаліціантами) і персональний склад кабінету міністрів.

Але вже точно можна сказати, що за підсумками виборів арифметично неможливою є червоно-червоно-зелена коаліція: соціал-демократи, «зелені» і Ліва партія – для парламентської більшості їм не вистачає п'яти мандатів. Такий варіант був би для України найгіршим – німецькі ліві займають відкрито прокремлівську позицію. Також зрозуміло, що в жодному з варіантів коаліції не буде ультраправої «Альтернативи для Німеччини», з якою жодна з партій не готова співпрацювати.

Склад майбутньої коаліції в бундестазі та особа нового канцлера дуже важливі для України, оскільки від них залежатиме зовнішня політика Німеччини, зокрема те, які відносини будуватиме вона з Росією та чи надалі підтримуватиме Україну.

Політолог-міжнародник І. Тишкевич зазначив, що програми ключових партій зосереджені на внутрішній проблематиці, а Україна там згадується «між рядків». «Єдине пряме згадування України є в заявах лідерів “зелених”, що в питанні “Північного потоку-2” треба думати про час після 2024 року і за умови, якщо через Україну не буде транзиту», – зазначив експерт.

«Зовнішня політика взагалі не грає ролі на цих виборах. Немає серйозних дискусій щодо зовнішньополітичних питань. Усе – про внутрішні питання та майбутнє Німеччини та ЄС», – наголошує експерт Німецького товариства зовнішньої політики Ш. Майстер (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58596262>).

Партії більше говорять про реформи ЄС, відносини зі США та Китаєм, ніж про Росію та Україну. У програмі соціал-демократів згадується про необхідність прискорити перемовини щодо вступу в ЄС Албанії та Північної Македонії, а Україну згадують у контексті необхідності розв'язати конфлікт на Донбасі на основі Мінських домовленостей та побудувати нову східну політику ЄС.

В інтерв'ю DW у серпні О. Шольц заявив: «Я також виступаю за те, щоб Росія та інші країни змирилися з подальшою інтеграцією Європи. Ми не хочемо повернутися до політики XVII, XVIII та XIX ст., коли політику визначали одна за одною великі держави – Росія, Німеччина, Франція, Англія. Якщо ми хочемо загальну безпеку у Європі, то цим мають займатися ЄС та Росія».

О. Шольц зазначив, що в пріоритеті – міжнародне право, а не право сильного, а насильницька зміна кордонів є неприпустимою. Водночас у СДПН підтримують запуск «Північного потоку-2».

Так само підтримує «Північний потік-2» А. Лашет. Християнські демократи вважають газопровід винятково економічним проєктом, але застерігають Росію від його використання для шантажу України. У програмі вони пишуть, що Росія кидає виклик цінностям Європи, але зазначають необхідність співпрацювати з нею у сферах «взаємного інтересу».

«Дві великі партії розділені щодо Росії та України. Є люди, які критично ставляться до Росії, є люди, які підтримують співробітництво з Росією», – пояснює Ш. Майстер.

Політолог В. Фесенко переконаний, що очікувати кардинальних змін у політиці Німеччини щодо України загалом, ситуації з «Північним потоком-2» або участі Німеччини та її політики в переговорах щодо Донбасу, не варто. «Можливо, зміняться деякі тактичні нюанси. Однак буде збережена та політика, яка проводилася раніше», – вважає експерт ([URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/09/18/stattja/polityka/epoxy-merkel-chy-vplyne-zmina-kanczlera-vidnosyny-nimechchynu-ukrayinoyu](https://www.slovoidilo.ua/2021/09/18/stattja/polityka/epoxy-merkel-chy-vplyne-zmina-kanczlera-vidnosyny-nimechchynu-ukrayinoyu)).

В. Фесенко також зауважує, що позиція стосовно «Північного потоку-2» – це не позиція німецького уряду, а інтерес німецького бізнесу. Тобто, щодо ПП-2 нічого не зміниться, оскільки це принципова позиція. Так, кандидат у канцлери Німеччини від консервативного блоку А. Лашет пригрозив Росії санкціями, якщо вона за допомогою газопроводу «Північний потік-2» тиснутиме на Україну. І. Тишкевич вважає, що з тезою про санкції проти Росії погоджуються й інші партії, тому не можна сказати, що саме наступник А. Меркель буде «найбільш вигідним варіантом для України».

«Стосовно відносин з Росією, усі партії Німеччини говорять про раціональні засади політики в російському напрямі. Тобто, говорити про різні цінності – так, але при тому співпрацювати з РФ в економіці», – зауважив політолог.

На думку експерта, це цілком відповідає спільній заяві Єврокомісії та Європарламенту про засади європейської політики щодо Російської

Федерації. «У заяві наголошується, що Європа, зокрема, Німеччина, виступатиме за врегулювання конфлікту на Донбасі за мінським сценарієм, але водночас розвиватиме відносини з Росією за ключовими та важливими для них напрямками», – підкреслив І. Тишкевич. У доповіді також зазначено, що політика російського політичного керівництва прямо шкодить інтересам ЄС та його найближчого сусідства, водночас Росія є інтегральною складовою Європейського континенту.

Щодо позицій інших потенційних учасників майбутньої коаліції в бундестазі відносно України, варто зазначити, що Вільна демократична партія хоч і критикує путінський режим, але їхній лідер К. Лінднер виступив проти членства України в НАТО.

«Зелені» – партія, що найбільше симпатизує Україні, виступає за її членство в ЄС та роками послідовно закликала зупинити будівництво «Північного потоку-2». «Для країн Східного партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та Україна) ми хочемо тримати відкритим шлях до ЄС», – ідеться в програмі партії.

Лідер зелених Р. Хабек у серпні запропонував надати українській армії летальну зброю. «За ці заяви його розкритикувала громадськість, інші партії та навіть його партія. Він більше про таке не казав, тому що це було контрпродуктивним для кампанії зелених. Лише меншість у німецькому суспільстві виступає за надання зброї Україні, немає більшості і серед зелених», – повідомляє Ш. Майстер.

Чи вдасться «Зеленим» змінити позицію щодо України, якщо вони увійдуть у коаліцію, експерти не впевнені. «Якщо зелені будуть другим партнером і з портфелем МЗС, у них буде більше шансів переконувати колег щодо України. Якщо ж вони матимуть третє місце в цій коаліції, навряд чи вони щось змінять», – вважає В. Савінок.

Згідно з німецькими політичними традиціями, «молодший партнер» у коаліції отримує посаду глави МЗС. Якщо головним «молодшим партнером» у коаліції виявляться «Зелені», для України це буде хорошою новиною, адже партія А. Бербок займає найбільш жорстку позицію щодо Кремля, виступаючи категорично проти запуску «Північного потоку-2». Утім очевидно, що у форматі коаліційного уряду, де «Зелені» гратимуть тільки другу роль, зірвати запуск газопроводу в них навряд чи вийде. Проте при «зеленому» міністрі закордонних справ поступки Кремлю в питаннях Криму і Донбасу будуть малоімовірними (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/germaniya-merkel-zakonchilis-vybory-bundestag-1632739239.html>).

«Я не думаю, що зелені зможуть змінити ситуацію щодо Північного потоку-2, але вони можуть вимагати більше регуляції з боку ЄС у цій ситуації», – вважає Ш. Майстер. Він зазначає, що німці не дуже підтримують членство України в ЄС та НАТО, тому «Зеленим» буде важко переконати суспільство.

У ЗМІ також лунають припущення, що в разі обрання новим канцлером представника Соціал-демократичної партії спостерігатиметься більш

проросійська політика, оскільки кандидат від соціал-демократів і найвірогідніший майбутній канцлер О. Шольц досить лояльно ставиться до Кремля. Багато в чому такі прогнози ґрунтуються на історії СДПН, представники якої, перебуваючи свого часу при владі, активно співпрацювали з Москвою. Свою роль у зміцненні такого іміджу зіграла, зокрема, кар'єра канцлера Німеччини в 1998–2005 рр., представника СДПН Г. Шредера, який нині займає пост голови ради директорів компанії «Роснефть».

У своїх передвиборчих інтерв'ю О. Шольц заявляв про необхідність вироблення «нової східної політики» щодо РФ. Потенційний канцлер виступає за діалог із Кремлем, водночас він засуджує «насильницький переділ кордонів у Європі» в контексті окупації Криму.

У СДПН давно лунають голоси на користь пом'якшення санкцій щодо РФ, але О. Шольц цю позицію не поділяє. Натомість він повністю підтримує запуск «Північного потоку-2». Перспективи вступу України у ЄС і НАТО кандидат від СДПН оцінює дуже стримано, на його думку, поки що це питання не стоїть на порядку денному (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/germaniya-merkel-zakonchilis-vybury-bundestag-1632739239.html>).

Політолог В. Фесенко вважає, що помітних змін у зовнішній політиці Німеччини, зокрема в її взаємовідносинах з Росією, не буде. «Можливо, буде більше жестів, більше інтенсивних контактів з Росією, але, все одно усі зовнішньополітичні дії доведеться узгоджувати з партнерами по коаліції зокрема, з “зеленими”, яких вважають більш проукраїнськими. Соціал-демократи більш відкриті до діалогу з Росією, але в принципових питаннях вони навряд чи підуть на якісь поступки і будуть займати проросійську позицію», – припустив політолог.

Стосовно саміту «нормандської четвірки» також якихось змін очікувати не варто. За словами В. Фесенка, проведення перемовин у нормандському форматі залежить не від України чи Німеччини, а саме від Росії, адже саме В. Путін блокує проведення зустрічі. «З 2016 по 2019 рік Путін заблокував проведення саміту в нормандському форматі, і Меркель нічого не могла зробити, зараз ця ситуація повторюється. Я думаю, що новий німецький канцлер теж буде зацікавлений у проведенні зустрічі. Тобто, Німеччина не буде відмовлятися від нормандського формату», – вважає В. Фесенко.

За словами політолога, «Україні потрібно активно працювати з будь-яким урядом, підштовхувати його для певних кроків, які відповідали б інтересам України. Тобто, не варто розраховувати, що Німеччина автоматично щось буде робити», – наголосив експерт.

Водночас більшість експертів зауважують, що всі політичні сили, що мають шанси увійти до коаліції, прихильні до України, до її європейського курсу й допоможуть у разі необхідності дипломатично створити заслін для Києва від агресивних дій Москви (URL: <https://suspilne.media/166384-viborido-bundestagu-hto-pretendue-na-rol-novogo-kanclera-nimeccini>).

Тим часом третього жовтня німецькі соціал-демократи (СДПН) заявили, що готові перейти до тристоронніх коаліційних переговорів із «Зеленими» та Вільними демократами (ВДП), але дві менші партії залишають відкритим варіант альтернативної коаліції з консерваторами. Зокрема ВДП більш близька до блоку ХДС/ХСС, і дві політичні сили також уже провели переговори (URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2021/10/4/7128567>).

«У нас була конструктивна дискусія і у нас мало перешкод щодо змісту», – заявив генеральний секретар ВДП В. Віссінг після зустрічі його партії з командою консервативного блоку ХДС/ХСС. Консерватори, зі свого боку, хочуть продовжувати переговори щодо входження в коаліцію, незважаючи на рекордно низький результат на загальнонаціональних виборах. Натомість «Зелені» вважають за краще разом з ВДП об'єднатися з СДПН. Раніше В. Віссінг заявив, що ВДП та СДПН зіткнулися з перешкодами для створення альянсу.

Отже, федеральні парламентські вибори в Німеччині засвідчили «кінець епохи Меркель», показали значне падіння рейтингу блоку ХДС/ХСС, який правив країною 16 років, та зростання популярності німецьких соціал-демократів, представник яких О. Шольц, за прогнозами експертів, є найвірогіднішим наступним канцлером Німеччини. Результати цих виборів для України є загалом позитивними, оскільки кожна з партій, що претендують на входження до правлячої коаліції, та усі претенденти на пост канцлера прихильні до України, засуджують захоплення українських територій Росією та агресивну політику В. Путіна. Водночас вони, за винятком партії «Зелених», підтримують будівництво та запуск «Північного потоку-2», але вважають газопровід виключно економічним проєктом і застерігають Росію від його використання для шантажу України. Подальша співпраця Німеччини з Україною залежатиме від формату майбутньої коаліції та особи нового канцлера, але загалом, на переконання експертів, очікувати кардинальних змін у політиці Німеччини щодо України не варто.

Проблеми інформатизації бібліотечної діяльності

А. Струнгар, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Динаміка розвитку університетських бібліотек України під час COVID19

Інформаційно-аналітична діяльність є невід'ємною складовою комунікації багатьох учасників, серед яких передові позиції обіймають бібліотеки та їхні інформаційно-аналітичні підрозділи. Діяльність останніх є важливою для особливої категорії користувачів – управлінських структур різних рівнів. На сьогодні кожна розвинута бібліотека має спеціалізований

науково-аналітичний портал, завданням якого є актуалізація, формування та поглиблене розкриття проблемно-орієнтованих інформаційних ресурсів. Бібліотека в Інтернеті організовує взаємовикористання ресурсів, комплексне інформаційне забезпечення різних учасників системи інтернет-комунікації. Розглянемо деякі бібліотеки університетів України, а також динаміку розвитку під час COVID19 за останні три роки.

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка згідно з показниками системи аналізу, імовірно, на реконструкції, оскільки ми маємо показники відвідуваності з пошуку Google за останні три роки не більше 250 користувачів за місяць (рис. 1).



Рис. 1. Відвідуваність сайту www.library.univ.kiev.ua/ та показник топ ключових слів у Google

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» має досить низькі показники відвідуваності й топ позицій у пошуку Google за своїми матеріалами (рис. 2). Середня відвідуваність на грудень 2019 р. становить 1 тис. користувачів у день при 148 ключових запитів серед 100 найбільш поширених у Google, за умов COVID19, спостерігаємо різку динаміку коливань ключових запитів сайту та маємо на сьогодні 1 тис. 098 відвідувачів при кількості ключів 139 на жовтень 2021 р. Фактично отримали ті самі показники, що були раніше, можемо стверджувати, що динаміка ресурсу стабільно низька на певному рівні розвитку сайту бібліотеки. Проблематика залишається актуальною, матеріали бібліотеки не читають у пошуку Google, тому що їх немає в пошуковій системі на тих позиціях і в такій кількості, як повинно бути. Розв'язання проблеми – створення SEO-відділів або підрозділів, що займатимуться оптимізацією сайту та всієї ланки подання інформації на сайт. У подальшому ми розглянемо приклад зарубіжних бібліотек-лідерів і зробимо висновки.

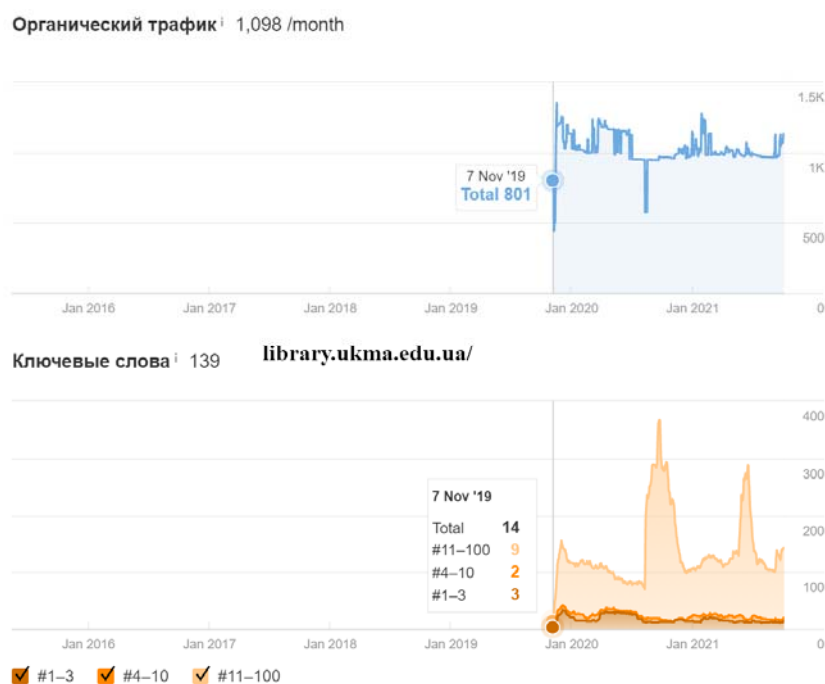


Рис. 2. Відвідуваність сайту library.ukma.edu.ua та показник топ ключових слів у Google

Наукова бібліотека ЛНУ ім. І. Франка мала позитивний розвиток у пошукових системах за період вересень-2019 – жовтень-2021. Оскільки згідно з графіком і старими посиланнями на сайті, сайт бібліотеки зазнав реконструкції, що дало позитивний стрибок уперед сторінкам інформаційних ресурсів бібліотеки (рис. 3). У результаті, ми спостерігаємо ріст відвідуваності сайту з пошуку Google до 472 користувача в день при 1 тис. 200 ключових запитів. Показник ключових запитів досить непоганий, але з пошуку найбільш поширених 1 тис. 200 ключових запитів бібліотека отримує всього 472 відвідувачі, тобто приблизно 0,5 відвідувача із запиту. Дуже низький показник на сьогодні, причиною є мала кількість ключових слів на першій сторінці Google. Можна спрогнозувати, маючи динаміку за два роки, що за стабільної роботи сайту в тому ж режимі їхні показники будуть утричі вищими на наступний рік. Цю бібліотеку можна розглядати як гарний приклад реалізації нових рішень.

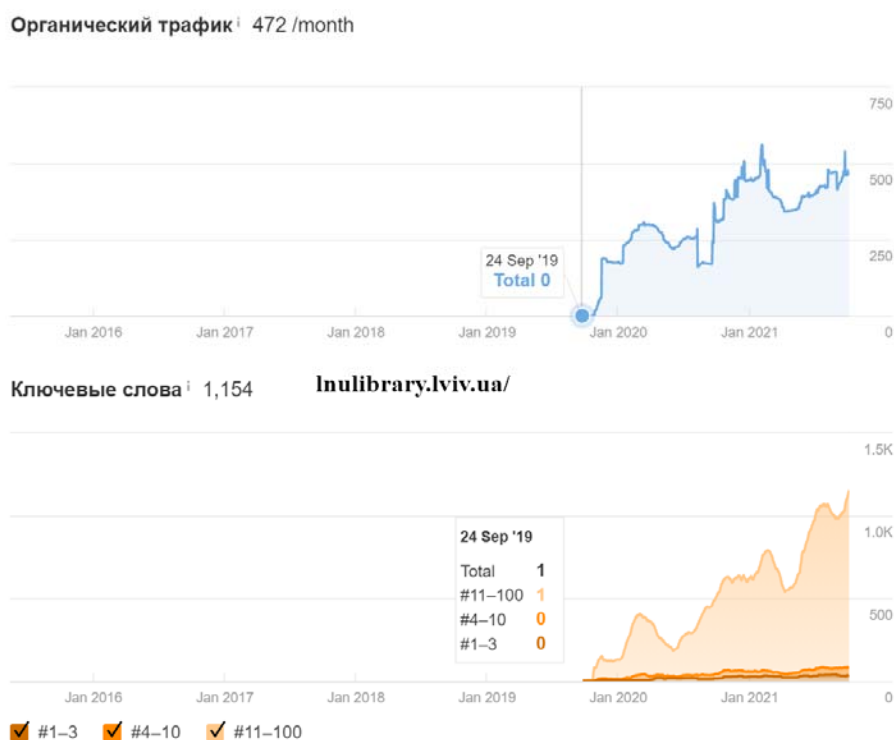


Рис. 3. Відвідуваність сайту Inulibrary.lviv.ua та показник топ ключових слів у Google

Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» оновила URL-адресу з грудня 2021 р. та згідно з показниками має нульові дані, оскільки сайт не запусився та не має індексації в пошуковій мережі Google (рис. 4).



Рис. 4. Відвідуваність сайту library.lpnu.ua та показник топ ключових слів у Google

Вебпортал Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна мав однозначний ріст позицій

у пошуку Google та збільшення користувачів. На початок грудня 2019 р. середня кількість відвідувачів з пошуку становила приблизно 500 у день, на жовтень 2021 р. становить 745 у день при збільшенні кількості ключових запитів із 300 до 1 тис. 156. Згідно з графіком, маємо стрибок позицій у 2020 р., але вони не дали сайту бібліотеки трафік, що, можливо, відповідає появі нових запитів і видимості по них (рис. 5).



Рис. 5. Відвідуваність сайту www-library.univer.kharkov.ua та показник топ ключових слів у Google

Динаміка розвитку обраних університетських бібліотек України під час COVID19 розподілилася на позитивну, нейтральну та реконструкцію сайтів. Світова тенденція розвитку та пошуку інформації, де бібліотеки виступають інформаційним центром під час COVID19, позитивна та мала великий зріст. Навіть національна бібліотека Великої Британії, де кількість відвідувань і ключових запитів була максимальною, знову отримала нові рекорди з трафіку та ключових слів у топ-позиціях Google (рис. 6). Кількість відвідувачів з 2019 р. по жовтень 2021 р. збільшилася із 700 тис. до 1 млн 539 тис. користувачів, а кількість топ ключових запитів зросла на 200 тис. слів. Проаналізувавши динаміку більшості іноземних бібліотек, можемо зазначити, що 80 % мають позитивні зміни в бік затребуваності їхніх матеріалів у пошуку Google. Бібліотеки України повинні брати зарубіжний досвід і впроваджувати правильні класично інструменти в роботу сайтів та модернізувати структуру, проводити навчання й підвищення кваліфікації співробітників.

Органический трафик ⁱ 1,539,164 /month



Ключевые слова ⁱ 1,236,772 www.bl.uk/

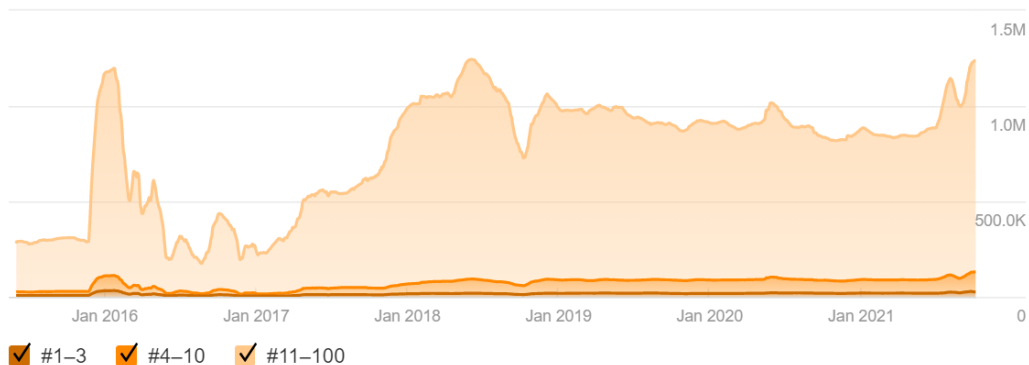


Рис. 6. Відвідуваність сайту www.bl.uk/ і показник топ ключових слів у Google

Прийшов час модернізувати структуру та роботу сайтів бібліотек України, адже 2021 р. потребує нових рішень, нових підходів, які вже використовує світ. Технології спровокували швидкий розвиток програмних рішень, а також пошукова система Google за п'ять років змінила підходи й ранжування до сайтів. Потрібно розуміти напрями пошукових систем та індексації матеріалів; розвиток бібліотек України має бути на високому рівні.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього 29 вересня 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку зібрання академік А. Загородній вручив державні нагороди, нагороди Верховної Ради та Кабінету Міністрів України вченим Національної академії наук України за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу України, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм.

Також було заслухано дві доповіді.

З доповіддю «Полімери спеціального призначення» виступив директор Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України доктор хімічних наук О. Бровко.

В інституті проводяться важливі фундаментальні та прикладні дослідження, спрямовані на створення нових полімерних композитів, що є базою для отримання матеріалів спеціального призначення для сенсорних технологій, будівельної, енергетичної, ракето- та літакобудівної, приладобудівної промисловості, ВПК та інших галузей.

Також було заслухано доповідь директора Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського доктора наук із соціальних комунікацій К. Лобузної «Цифровий депозитарій наукових текстів НАН України в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: стан і перспективи розвитку».

Вона зазначила, що нині в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського розроблено концептуальні засади та технологічний інструментарій для формування консолідованого загальноакадемічного репозитарія в складі Бібліотечного порталу НАН України «LibNAS UA», який доступний у тестовому режимі за інтернет-адресою: libnas.nbuv.gov.ua (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.09*).

У будівлі Президії НАН України 23 вересня 2021 р. відбулася зустріч керівництва Національної академії наук України з керівництвом Міністерства освіти і науки України.

Національну академію наук України на цій зустрічі представляли президент НАН України академік А. Загородній, віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік В. Богданов, віцепрезидент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік В. Кошечко, віцепрезидент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков, віцепрезидент НАН України член-кореспондент НАН України О. Рафальський і перший заступник головного вченого секретаря НАН України, начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України О. Кубальський.

Міністерство освіти і науки України представляв заступник міністра освіти й науки України з питань європейської інтеграції доктор економічних наук, професор О. Шкуратов.

На початку зустрічі президент і віцепрезиденти НАН України поінформували заступника міністра освіти й науки про основні напрями наукових досліджень і науково-технічних розробок установ НАН України, здобутки її вчених.

Учасники зустрічі обговорили ряд важливих питань, які стосуються подальшого розвитку співпраці між Національною академією наук України та Міністерством освіти і науки України. Серед них:

- підготовка проєктів нормативно-правових актів стосовно Національної премії України ім. Б. Патона;
- формування персонального складу міжвідомчої ради з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні;
- включення фундаментальних досліджень з напрямів математики і природничих наук до переліку пріоритетних напрямів розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- поглиблення співпраці між академією та міністерством у рамках підготовки й атестації наукових кадрів на третьому (науково-освітньому) рівні вищої освіти (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 24.09).

Президент НАН України академік А. Загородній, віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік В. Богданов та академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік В. Локтєв 21 вересня 2021 р. відвідали Інститут магнетизму НАН України та МОН України.

На початку візиту директор Інституту магнетизму професор О. Товстолиткін ознайомив гостей зі станом справ і діяльністю інституту. Він охарактеризував структуру, кадровий склад, експериментальні можливості та результати досліджень, що виконуються в інституті, окреслив перспективи розвитку установи.

Після цього гості ознайомилися з експериментальними можливостями та результатами роботи науковців інституту.

Про особливості роботи обладнання та результати досліджень у відділі фізики плівок поінформував старший науковий співробітник відділу кандидат фізико-математичних наук В. Невдача.

Ще одним важливим об'єктом, з роботою якого ознайомилися гості інституту, став Центр колективного користування приладами, який включає в себе спектрометр електронного парамагнітного резонансу «Bruker ELEXSYS E500» та атомно-силовий мікроскоп «Solver PRO-m».

Про результати досліджень, які проводяться на базі спектрометра «ELEXSYS E500», поінформував завідувач відділу теорії магнітних явищ і магнітної динаміки конденсованих середовищ доктор фізико-математичних наук В. Голуб.

З дослідженнями, які проводяться у відділі фізики мезо- та нанокристалічних магнітних структур, гостей ознайомив в. о. завідувача відділу доктор фізико-математичних наук Р. Верба. Серед іншого, було окреслено напрям теоретичних і числових досліджень магнітної динаміки в мікро- та наноструктурах, на основі яких, зокрема, в інституті проводиться

розроблення принципів створення новітніх пристроїв спін-хвильової електроніки й магنونіки з широкими функціональними можливостями.

На завершення візиту гості обговорили з керівництвом інституту нагальні проблеми організаційно-виробничого характеру та окреслили шляхи їх розв'язання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.09*).

Президент НАН України академік А. Загородній, віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік В. Богданов та академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік В. Локтєв 21 вересня 2021 р. відвідали Інститут металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України (ІМФ).

Директор інституту, член-кореспондент НАН України В. Татаренко, заступники директора, доктор фізико-математичних наук Г. Фірстов, доктор фізико-математичних наук В. Лізунов і кандидат фізико-математичних наук В. Бевз представили доробок ІМФ як в актуальних напрямках фундаментальних металофізичних досліджень, так і в галузі створення новітніх технологій, концентрації міждисциплінарних зусиль, спрямованих на розв'язання складних комплексних науково-технічних проблем регіонального та національного масштабу.

А. Загородній, В. Богданов і В. Локтєв ознайомилися з роботою центрів колективного користування інституту. Зокрема, відвідали «ДСК-Центр», яким керує провідний науковий співробітник відділу металознавства евтектичних і швидкозагартованих сплавів, доктор фізико-математичних наук В. Носенко.

Крім того, президент і віцепрезидент НАН України відвідали центр колективного користування «Центр сканувальної зондової мікроскопії та резонансної спектроскопії», роботою якого опікується завідувач відділу фізики наноструктур доктор фізико-математичних наук, професор В. Карбівський.

На завершення візиту президент і віцепрезидент НАН України ознайомилися з територією інститутського комплексу й обговорили з керівництвом інституту ряд нагальних проблем науково-організаційного характеру, які потребують невідкладного розв'язання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.09*).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Прогноз розвитку епідемії COVID-19 в Україні в період 29 вересня – 12 жовтня 2021 р. «Прогноз РГ-52»

В останні два тижні захворюваність прискорила зростання, темпи якого були неоднорідні в часі. Їх максимальне значення наближалось до 70 % зростання за тиждень, після чого спостерігалось зниження показника до позначок нижче 35 %, яке триває й нині. Синхронну динаміку продемонстрували позитивні тести та нові госпіталізації, зростаючи максимально з темпами, відповідно, до 70 і 50 % відповідно. Такі темпи зростання значно вищі за максимуми, досягнуті під час попередніх хвиль, коли випадки хвороби та позитивні тести ніколи не зростали з тижневим темпом вище 40 %, а нові госпіталізації – з тижневим темпом вище 30 %.

За офіційною статистикою на 28 вересня 2021 р. середня кількість осіб, що одужують, становила 2 тис. 071 осіб на день. Середня за тиждень кількість нових інфікованих на 28.09.2021 р. становить 6 тис. 593 на день для України, що в 2,2 рази більше, ніж два тижні тому. Середня за тиждень кількість нових летальних випадків становить 115 на добу, що рівно вдвічі більше, ніж два тижні тому. Кількість активних інфікованих (які ще не одужали) також зросла більше ніж удвічі за два тижні та становить 98 тис. 031. Нові госпіталізації зросли на 93 % за два тижні – їх кількість становить у середньому 1 тис. 919 осіб на день.

Як і торік, найзагрозливішою продовжує лишатися ситуація в Чернівецькій області, де кількість зайнятих ліжок уже зрівнялася з рівнем піку попередньої хвилі. Кількість нових госпіталізацій в області істотно сповільнила зростання, хоча кількість нових хворих і позитивних тестів за тиждень зростало більше ніж на 40 %, не продемонструвавши сповільнення, порівняно з попереднім тижнем. У цій області також максимальна кількість летальних випадків на 100 тис. населення.

Істотно зросла захворюваність у регіонах сходу та півдня країни, де її рівень і так був високим. Важка ситуація в Луганській області, де кількість нових летальних випадків на 100 тис. населення є найвищою після Чернівецької області. Також у край високою є кількість нових виявлених випадків хвороби.

На відміну від попереднього року, ситуація в столиці лишається кращою, ніж загалом по країні, що можна пояснити високим рівнем вакцинації та, імовірно, великою кількістю населення, що вже пододало хворобу (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 28.09).*

На сайті інформаційно-аналітичного медіа «Дзеркало тижня» було опубліковано статтю старшої наукової співробітниці відділу генетики Інституту молекулярної біології і генетики НАН України докторки біологічних наук О. Півень, присвячену новому типу вакцини від SARS-CoV-2.

Як повідомила вчена у своїй статті, наразі, за новими даними, затверджених і рекомендованих вакцин від SARS-CoV-2 стало на одну

більше. «Крім того, важлива новина полягає в тому, що тепер ми маємо ще один принципово новий тип вакцин. Тепер це ДНК (дезоксирибонуклеїнова кислота – носій спадкової інформації) вакцини. Завдяки нинішній епідемії всі вже вивчили аббревіатури ДНК та РНК і практично кожен може легко відрізнити векторну вакцину від РНК-вакцин й не сплутає AstraZeneca з Pfizer. Чим же особлива нова вакцина? По-перше, цю вакцину створила досить-таки відома й шанована індійська фармацевтична компанія “Zyudus Cadila”. У клінічних випробуваннях, із залученням 28 тис. пацієнтів, було виявлено, що ZyCoV-D (саме так компанія називає свою ДНК-вакцину) на 67 % захищає від симптоматичного COVID-19. Однак треба звернути увагу на те, що тестування цієї вакцини проходили в період, коли в Індії домінував штам “Дельта”, або ж В.1.617.2. Й інші вакцини мають трохи нижчу ефективність проти цього штаму. Раніше повідомлялося, що дві дози AstraZeneca мають 60 % ефективності проти варіанта “Дельта”. У серпні нинішнього року компанія-розробник звернулася до Генерального контролера лікарських засобів Індії (DCGI) з проханням дати дозвіл на екстрене використання ZyCoV-D. І вже наприкінці вересня вакцину планують застосовувати для імунізації населення Індії. На кінець року компанія “Zyudus Cadila” планує виробити 50 млн доз нової вакцини. Хоча ефективність цієї ДНК-вакцини загалом нижча, ніж ефективність відомих нам векторних чи РНК-вакцин. Той факт, що вона працює й має певні економічні переваги, робить її новим і цікавим гравцем у боротьбі людства з пандемією. І це перша ДНК-вакцина, що дозволена до використання у людей!» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.09*).

Біологиня Т. Древицька про наслідки коронавірусу: «Перехворіти – це не легкий шлях»

В ефірі передачі «Наука як по маслу», говорячи про наслідки коронавірусної хвороби, Т. Древицька розповіла: «Науковці вже знають, що робити із серцем, плевритом легень, але ми не знаємо, що робити з порушенням вищої нервової діяльності. На наступні три роки в нас це в планах. Ми в інституті подалися на грант, щоб спробувати дослідити постковідні зміни в центральній нервовій системі.

Дослідження було ретроспективне. Ми набрали групу пацієнтів, розділили їх за ступнем важкості. Нам вдалося знайти перший маркер – рівень вільної ДНК плазми крові. Його дуже легко визначити в лабораторії, на це не потрібно багато коштів, це робиться швидко. І все, ми знаємо, що робити з пацієнтом: усе добре чи потрібно його госпіталізувати. Ми запропонували математичну модель, у якій знаємо цифри, вище якої в пацієнта ризик».

Учена зазначила, що її особисто дратують люди, які кажуть, що простіше перехворіти, ніж вакцинуватися чимось невідомим. Люди, які

перехворіли навіть у відносно легкій формі, без потреби в кисні, все одно мають постковідні когнітивні порушення. «Я відчуваю їх на собі, бачу в людей, з якими працюю. Це абсолютно не те, чого варто прагнути. Науковцям треба більше говорити про те, що потрібно серйозніше ставитися до постковідних наслідків. На рівні нервової системи вони настільки складні й потужні, що ними не можна нехтувати».

Учена також розповіла й про гіпоксію: «Мій улюблений приклад хорошої гіпоксії – це спорт, гіпоксія-навантаження. Спорт і гори – це найкраща система. Утім, зі спортсменами не все так просто. Не можна точно стверджувати, що гіпоксичне тренування або спорт можуть нас сьогодні захистити й натренувати нашу систему легень» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.09).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Інтернет-видання «Дзеркало тижня. Україна» опублікувало статтю голови вченої ради Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, президента Соціологічної асоціації України академіка В. Бакірова «Зворотний бік цифрового суспільства – другий “бунт мас”».

У цій публікації вчений звернувся до теми власного трактування класичного твору Х. Ортеги-і-Гассети «Бунт мас». Автор спробував дати відповіді на такі питання: що сприяє домінуванню агресивного невігластва в комунікативному просторі та наскільки це небезпечно для суспільства? Які ролі відіграють бюрократична й меритократична еліти в цих процесах?

Як у часи Х. Ортеги-і-Гассета, так і в цифровому суспільстві «люди маси» неосвічені, некреативні, інтелектуально несаможиттєві, непродуктивні. Вони не мислять ідеями, а оперують стереотипами, якими заповнений і переповнений комунікативний простір. Можливість стереотипно відгукуватися на події сьогодні має кожен, кому під силу обзавестися планшетом або смартфоном. І цією можливістю активно користуються мільйони й мільйони людей, які перетворюють комунікативний простір на звалище інформаційного сміття космічних масштабів. Кількість незмінно переходить у якість, і різниця між масовою та високою культурою стирається. Все високе нівелюється, опиняється на межі зникнення, йде в інтелектуальне й культурне підпілля. Усе масове тріумфує та домінує.

«Бунт мас», або «вертикальне вторгнення варварства» (В. Ратенау), не дарма стривожив іспанського філософа й соціолога. Він обернувся двома грандіозними соціальними катастрофами ХХ ст. – фашизмом і більшовизмом. <...> Успішний «бунт мас», що набирає сили, – один із серйозних ризиків розвитку цифрового суспільства. До таких слід зарахувати і загрозу технологічно обумовленого масового безробіття, масштабів якого повною мірою поки що ніхто не уявляє. І «цифрову нерівність», що вже сформувалася і поглиблює й так волаючу нерівність майнову. Тут-таки і

швидке зростання ймовірності «цифрової диктатури», тотального контролю свідомості та поведінки людей. «Ці та багато інших ризиків нам слід чітко усвідомлювати й думати, як із ними можна впоратися», – наголошує академік В. Бакіров (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2021. – 27.09).

Учені Інституту молекулярної біології і генетики НАН України побудували першу у світі атомарну модель комплексу білків eEF1B. Відкриття дає підґрунтя для розуміння одного з найважливіших процесів у клітинах людського організму – біосинтезу білків.

Як повідомляється на сайті Інституту молекулярної біології і генетики (ІМБГ) НАН України, це відкриття з царини фундаментальної науки. Над проєктом, який фінансово підтримав Національний фонд досліджень України, працював колектив науковців на чолі з професором Б. Негруцьким. Учені розшифрували просторову організацію трансляційного комплексу eEF1B, що складається з кількох білків.

Відкриття дає підґрунтя для розуміння одного з найважливіших процесів у клітинах людського організму – біосинтезу білків. До речі, мутації генів, які кодують білки eEF1Ba та eEF1Bβ, є «винуватцями» порушень розвитку нервової системи, викликають аутосомно-рецесивну інтелектуальну неспроможність та мікроцефалію. Відкриття, що відобразило світовий рівень досліджень учених ІМБГ НАН України, дасть змогу краще зрозуміти природу згаданих мутацій, а відтак – є надія в перспективі розробити засоби їх компенсації.

Ще один компонент комплексу – білок eEF1Bγ – є провірусним, тобто допомагає різним вірусам, включно з ВІЛ, розмножуватися в організмі. Знання просторової структури цього білка може допомогти синтезувати хімічні речовини, що пригнічуватимуть його провірусну активність.

Подібні досягнення фундаментальної науки можуть не мати очевидного прикладного значення сьогодні і зараз, але саме вони вкладають найбільше в стратегію поступового прогресу людства.

Отже, вчені НАН України у своїх дослідженнях вперше запропонували новий спосіб синтезу фотоактивних систем на основі TiO₂, який дає змогу збільшити коефіцієнт корисної дії фотокаталізатора і, відповідно, розв'язати проблему виготовлення з TiO₂ дешевих перетворювачів сонячного світла в електричну енергію.

Зауважимо, що автори мають доволі великий досвід у розробленні фотокаталітичних композицій. Науковці сподіваються, що їхніми ідеями скористаються й українські колеги, і вітчизняні промислові виробники (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2021. – 27.09).

Хіміки академії досліджують можливості нового способу синтезу фотоактивних систем на основі діоксиду титану.

Учені Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України і Головної астрономічної обсерваторії НАН України вперше запропонували новий механізм синтезу фотоактивних систем на основі діоксиду титану (TiO₂), який може розв'язати проблему виготовлення дешевих перетворювачів сонячного світла в електричну енергію. Про який механізм ідеться та чому цей дослідницький результат важливий для розвитку як науки, так і виробництва?

Різні аспекти створення, вдосконалення механізмів дії та практичного використання фотокаталізаторів перебувають у центрі уваги зацікавлених висококваліфікованих фахівців багатьох країн, що вказує на їхню беззаперечну актуальність.

Одним із найбільш досліджених напівпровідникових фотокаталізаторів є діоксид титану (TiO₂). Він використовується для очищення води та повітря від шкідливих домішок і для отримання пального з парникових викидів (CO₂) під дією сонячного світла.

Створення на його основі сонячних елементів для перетворення світла в електричну енергію може спричинити перехід до масового виробництва дешевих сонячних панелей і, відповідно, до широкого використання енергії Сонця. Але поки що сонячні панелі з TiO₂ мають значно меншу вихідну потужність і не витримують конкуренції із сонячними панелями з кремнію.

Отже, вчені НАН України у своїх дослідженнях вперше запропонували новий спосіб синтезу фотоактивних систем на основі TiO₂, який дозволяє збільшити коефіцієнт корисної дії фотокаталізатора, отже, розв'язати проблему виготовлення з TiO₂ дешевих перетворювачів сонячного світла в електричну енергію.

Зауважимо, що автори мають доволі великий досвід у розробленні фотокаталітичних композицій. Науковці сподіваються, що їхніми ідеями скористаються й українські колеги, і вітчизняні промислові виробники (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.09).*

На сайті інформаційно-аналітичного медіа «Дзеркало тижня» було опубліковано статтю наукової співробітниці відділу мікології Інституту ботаніки ім. М. Холодного НАН України кандидатки біологічних наук М. Зикової «Тихе полювання», у якій учена дала поради грибникам-початківцям.

У статті учена зазначила: «З настанням осені дедалі більше людей вирушають на “тихе полювання”. І справді – що може бути краще за прогулянку в лісі, та ще й у поєднанні з пошуком грибів і наступним приготуванням із них різноманітних смачних страв. Якщо ви тільки

починаєте цікавитися світом грибів, їх збиранням і плануєте вживати свій “улов” у їжу, то варто розпочати з теоретичної підготовки, ознайомитися з основними видами їстівних грибів, видами, занесеними до Червоної книги України, отруйними видами, а вже потім вирушати на “тихе полювання”. Найкраще спочатку ходити по гриби з людиною, котра добре знається на цьому, навчить вас розрізняти основні види грибів, пояснить особливості, на які годиться звертати увагу. Якщо ви вирішили скористатися мобільними додатками для визначення грибів, то не чекайте від них чогось неймовірного. Гриби – дуже мінлива група живих організмів, їхній зовнішній вигляд вельми залежить від умов, у яких вони виростили та розвинулися. Крім того, є низка ознак, яких фото не може передати, зокрема запах, інколи – смак, особливості зміни кольору при пошкодженні. Не варто цілком покладатися на визначення грибів і у фейсбук-спільнотах. Вирішувати, їсти чи не їсти той або інший гриб, – цілковито ваша відповідальність».

Крім того, біологиня також повідомила у які ємності краще збирати гриби, які саме гриби варто збирати грибнику-початківцю та які печериці можна знайти в лісі (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 22.09).*

Академік Е. Лібанова про зміни в суспільно-політичних настроях країни за останні роки

Із виступу директорки Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової на конференції «National media talk».

Під час свого виступу академік Е. Лібанова зазначила: «Ми переживаємо часи інформаційної прогалини, бо останній і єдиний перепис населення був 20 років тому. Тож, на жаль, у нас сумнівна інформація про нас же самих, бо немає генеральної сукупності даних».

Водночас професорка зауважує, що українці за 30 років стали «більш українськими». Молодь, яка налаштована на еміграцію, при цьому пишається, що вони українці.

Також дуже впливає те, що настрої трудової еміграції змінились у бік від Росії. Нині домінує орієнтація на Польщу. І це добре, бо за словами Е. Лібанової, Росія в побутовому плані нас нічого не навчить. І це змінює суспільний клімат.

Е. Лібанова зауважила, що міграція дає як багато переваг країні-донору, так і негараздів: «Я не говоритиму про втрати населення, людського потенціалу, капіталу, про те, що це посилює процес скорочення чисельності населення загалом в Україні. Я просто скажу про ті тисячі дітей, які стали соціальними сиротами при живих батьках через те, що батьки працюють за кордоном або в іншому місті України. Переважно сьогодні ми бачимо, що висмоктує з України робочу силу або Польща, або метрополіси – Київ,

Харків, Одеса, Дніпро. Львів. Ну був ще Донецьк» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.09).

«Куди ведуть Україну залізничні колії?» – під такою назвою на сайті інформаційно-аналітичного медіа «Дзеркало тижня» було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу розвитку виробничої інфраструктури Інституту економіки та прогнозування НАН України кандидата економічних наук О. Піріашвілі, присвячену розвитку залізничної інфраструктури України.

О. Піріашвілі зазначає: «Здобувши на початку 90-х років минулого століття незалежність, Україна стала володаркою однієї з найрозвиненіших у Європі мереж залізниць».

Автор розглядає питання відсутності плану оздоровлення української залізниці та те, яким він мав би бути: «Наприклад, почати можна було б з повного аудиту фінансово-господарської діяльності компанії. Далі, за результатами цього аудиту, якщо на те будуть вагомні підстави, необхідно притягнути до відповідальності всіх без винятку осіб, які довели залізничну транспортну інфраструктуру країни до катастрофічного стану, а також тих, хто формував і затверджував склад наглядової ради та керівництва АТ «Укрзалізниця». Потім варто було б провести повну ротацію складів у наглядовій раді (якщо він там настільки необхідний) і правлінні компанії, замінивши їх на українських фахівців і професіоналів-залізничників високого класу. Слід наголосити: поки не буде вирішено на державному рівні принципових питань, пов'язаних із розробкою концепції, стратегії та відповідної програми з розвитку всієї залізничної транспортної інфраструктури країни як єдиного організму, ніяких суттєвих зрушень у розв'язанні проблем у розвитку залізничного транспорту не відбудуватиметься взагалі».

Наостанок учений наголошує: «...як показує багаторічний вітчизняний і зарубіжний досвід, усі дебати про необхідність поділу залізничної виробничої інфраструктури на різні види її діяльності слід розглядати як вельми неконструктивні. Таким чином, якщо все і надалі триватиме так, як на сучасному етапі розвитку, то залізнична інфраструктура продовжить деградувати» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 28.09).

Наукові видання НАН України

Побачив світ вересневий номер журналу «Вісник Національної академії наук України».

Відкриває часопис стаття першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна «Використання космічної інформації в

системі геоінформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень із питань національної безпеки та оборони України».

Увазі читачів пропонується інформація про засідання Президії НАН України 7 липня, зокрема стенограми виголошених на ньому наукових доповідей: «Територіальний розвиток України в контексті виконання Угоди про асоціацію України з ЄС» (доповідач – директор Інституту географії НАН України член-кореспондент НАН України Є. Маруняк); «Інтеграція та дезінтеграція держави як виклик для етнонаціональної політики України» (доповідач – провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України доктор політичних наук В. Явір).

Редакція знайомить читачів зі статтею заступника директора з наукової роботи Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» доктора географічних наук А. Гордєєва «Роль державних органів у становленні антарктичної станції “Академік Вернадський”».

У розділі «Наукова спадщина» опублікована стаття доцента кафедри фундаментальної математики факультету математики і інформатики Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна доктора фізико-математичних наук О. Резуненка «Видатний математик, вчитель, людина (до 70-річчя від дня народження члена-кореспондента НАН України І. Д. Чуєшова)».

Розділ «Люди науки» містить статтю «Життєвий шлях космічного геолога (до 90-річчя академіка НАН України В. І. Лялька)», а також статті завідувача відділу лазерної спектроскопії Інституту фізики НАН України члена-кореспондента НАН України А. Негрійка «Вони відкривали лазерну епоху (до 90-річчя академіка НАН України М. Бродина)» і генерального директора Кібернетичного центру НАН України академіка НАН України І. Сергієнка «Вагомі здобутки науково-практичної діяльності Михайла Ільченка (до 80-річчя академіка НАН України М. Ю. Ільченка)».

Завершують номер вітальні публікації з нагоди ювілеїв членів академії – 75-річчя члена-кореспондента НАН України В. Слюсарчука і 70-річчя члена-кореспондента НАН України В. Нестеренкова (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.09).

Вийшов друком черговий тематичний том «Шевченківська енциклопедія: Теорія літератури. Мова», підготовлений в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України на основі відповідних статей шеститомної «Шевченківської енциклопедії».

У виданні зібрано розвідки, у яких комплексно досліджено складні теоретико-літературні проблеми творчості Т. Шевченка, її провідні теми і мотиви, головні образи-концепти, а також жанри, питання поетики і мови, що

в підсумку розкриває оригінальність художньої свідомості митця, його духовного світу і ціннісних орієнтирів.

Голова редакційної колегії видання – директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка академік НАН України М. Жулинський. Наукове редагування забезпечили кандидат філологічних наук Н. Чамата, доктор філологічних наук В. Смілянська, кандидат філологічних наук Р. Харчук. Відповідальний за випуск – доктор філологічних наук О. Боронь. Науковий консультант проєкту – заступник директора з наукової і видавничої роботи кандидат філологічних наук С. Гальченко (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.09).

Вийшов друком черговий номер всеукраїнської науково-популярної газети «Світ» [№ 35–36 (1167–1168), вересень 2021 р.).

«Шлях до Європи... З “латинкою”?» – стаття Л. Остролуцької про доцільність переведення системи письма в українській мові з кирилиці на латиницю. Публікацію супроводжують коментарі директора Інституту української мови НАН України доктора філологічних наук П. Гриценка і директора Головної астрономічної обсерваторії НАН України, голови Науково-видавничої ради НАН України академіка Я. Яцківа.

Л. Ткаченко з пресслужби Національної академії педагогічних наук України підготувала статтю «Оприлюднено “Національну доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні”».

У рубриці «Інформаційна палітра: день за днем» опубліковано повідомлення «Зміни до Митного і Податкового кодексів» (щодо підтримки науки), «Активізувати наукові парки» (щодо ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності наукових парків»), «Вартість акредитації: у пошуках компромісу» (щодо Порядку присудження ступеня доктора філософії та Положення про акредитацію освітніх програм, ухвалення яких Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій рекомендує Міністерству освіти і науки України пришвидшити), «Стати полярником» (про підсумки прийому заявок на участь у 27-й Українській антарктичній експедиції), «Читатимемо видання Bentham Science» (про безкоштовний чотиримісячний доступ українських закладів вищої освіти і наукових установ до повнотекстових електронних ресурсів видавництва Bentham Science), «Рейтинг ЗВО: український рахунок» (про українські виші в щорічному рейтингу найкращих університетів світу за версією журналу Times Higher Education).

«Він був одним із фундаторів української школи фізики поверхні» – так називається стаття пам’яті вченого-фізика члена-кореспондента НАН України В. Литовченка.

Керівник Національного контактного пункту програми «Горизонт 2020» І. Кульчицький підготував статтю «Програма “Горизонт Європа” – виклики та можливості для України» про отримання Україною статусу

асоційованої країни щодо Європейської рамкової програми досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (2021–2027 рр.) як одне з найважливіших завдань плану євроінтеграційних дій уряду України у сфері науки та інновацій у 2021 році) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 24.09).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У Києві 24 листопада відбудеться XV Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність».

Організатори: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, ГО «Українська асоціація китаєзнавців», Національний інститут стратегічних досліджень, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Робота конференції відбудеться за тематичними секціями: Китай в сучасному світі: міжнародно-політичний аспект. Дослідження китайської цивілізації: історія, філософія, культура. Сучасна модель соціально-економічного розвитку Китаю. Теоретичні та прикладні питання китайського мовознавства та літературознавства.

Для участі в конференції до 24 жовтня необхідно заповнити реєстраційну форму та надіслати на адресу info@sinologist.com.ua, а також тези доповідей.

Робочі мови: українська, російська, китайська, англійська.

Регламент: доповідь – до 15 хв, виступ у дискусії – до 5 хв.

Участь у конференції безплатна. Оргкомітет не фінансує проїзд, проживання та харчування учасників конференції (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 24.09).

Делегація Польської академії наук на чолі з президентом ПАН членом-кореспондентом ПАН, професором Є. Душинські 14–17 вересня відвідала установи Західного наукового центру (ЗНЦ) НАН України та МОН України.

Президента супроводжували в. о. директора Представництва Польської академії наук у Києві М. Бялас, директор Бюро закордонної співпраці ПАН А. Плятер-Жиберк, а також віцедиректор Національного закладу ім. Осолінських у Вроцлаві доктор Д. Сідорович-Муляк і повноважний представник НЗіО у справах міжнародного співробітництва доктор В. Маліцька. Поважних гостей від Національної академії наук України супроводжував голова Західного наукового центру НАН та МОН України академік НАН України З. Назарчук.

Делегація ПАН відвідала Львівську національну наукову бібліотеку України ім. В. Стефаника, Інститут біології клітини НАН України,

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка» та Західний науковий центр НАН України та МОН України.

Під час зустрічі йшлося про пріоритети поглиблення співпраці українських і польських освітніх та наукових установ.

Під час зустрічі в Західному науковому центрі НАН України та МОН України було підбито підсумки візиту делегації Польської академії наук та обговорено ряд перспективних напрямів співпраці, що становлять науково-дослідницький інтерес для ПАН і ЗНЦ у контексті проведення ймовірних спільних досліджень й започаткування спільних проєктів, а саме: охорона навколишнього природного середовища прикордонних регіонів України та Польщі, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини; сучасні аспекти та проблеми використання енергоощадних технологій, відновлювальної енергетики; інноваційні IT-технології в розвитку України та Польщі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.09*).

В онлайн-форматі 23–24 вересня відбулася VI Міжнародна науково-практична конференція «Великий бард у контексті пандемії: Shakespeare and/as Medicine».

Організатори заходу: міністерство освіти і науки України, Український міжуніверситетський шекспірівський центр Запорізького національного університету, Шекспірівський інститут (Стретфорд-на-Ейвоні, Велика Британія), Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі (Тбілісі, Грузія), Південнодунайський університет (Галац, Румунія), Софійський університет Святого Климента Охридського (Софія, Болгарія), Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Класичний приватний університет, Університет ім. Альфреда Нобеля, Українська асоціація викладачів зарубіжної літератури.

У перший день конференції, 23 вересня, пройшли два пленарні засідання та круглий стіл «Медичний дискурс у культурі Середньовіччя та Відродження» (Medical Discourse in Medieval and Renaissance Culture).

На другий день, 24 вересня, було презентовано нові шекспірознавчі тексти, проєкти, курси, а також панельну дискусію «Хвороби і ліки у (пост-) шекспірівських творах» [Maladies and Remedies in (Post-) Shakespeare's Works], роботу п'яти секцій та фінальне пленарне засідання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.09*).

У середині вересня у виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» (с. Березівка, Київська область) відбулися IV Міжнародна виставка технологій, обладнання, матеріалів та рішень для сонячної енергетики

«Solar Ukraine 2021», XVI Міжнародна виставка «EIA: електроніка і промислова автоматизація» та XXV Міжнародна виставка енергетики, електротехніки, енергоефективності «Elcom Ukraine 2021», у рамках якої відбувся II Міжнародний електроенергетичний форум IEF.

Зазначені виставки – головний захід в Україні з енергетики, систем енергозабезпечення та електроживлення, кабельно-провідникової продукції, радіоелектронних компонентів, інжинірингу і промислової автоматизації, генерації та раціонального використання сонячної енергії.

Установи Національної академії наук України взяли активну участь у цих виставкових заходах та продемонстрували власні розробки за розділами: електротехніка; електротехнічне обладнання для енергетики; системи енергозабезпечення та електроживлення; світлотехніка та промислове освітлення; кабельно-провідникова продукція тощо; сонячні фотоелементи і модулі, інвертори, сонячні прилади; системи зберігання сонячної енергії; сонячні електростанції: проектування і розроблення, експлуатація та технічне обслуговування; системи моніторингу сонячних електростанцій, вимірювання та керування ними; PV-компоненти (кабелі, роз'єми, розподільні коробки тощо); системи спостереження за сонцем (трекери); програмне та інформаційне забезпечення; електроніка; промислова автоматизація; контрольно-вимірювальні прилади тощо.

У відкритті заходів від Національної академії наук України взяв участь заступник начальника Науково-організаційного відділу Президії НАН України В. Майстренко, який у зверненні до учасників висловив надію, що під час роботи виставок, а також форумів, семінарів і круглих столів усі зацікавлені сторони й фахівці зможуть ближче ознайомитись з останніми досягненнями НАН України, що сприятиме подальшій співпраці вчених академії з фахівцями міністерств і відомств України, які опікуються питаннями енергетики, а також безпеки держави і захисту населення.

Загалом у заходах взяли участь понад 114 фірм та організацій з України та зарубіжжя, в тому числі 11 установ Національної академії наук України, які представили понад 50 інноваційних розробок у галузі енергетики (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.09).*

У Музей-садибі М. і К. Устияновичів у с. Вовків, що на Львівщині, 21 вересня відбулася Міжнародна наукова конференція «Будитель нашого народного духу», приурочена до 210-ої річниці від дня народження М. Устияновича.

Організатори заходу: Державна установа «Інститут Івана Франка НАН України» (головний організатор), Музей М. і К. Устияновичів у с. Вовків, Всеукраїнська громадська організація «Союз Українок», Львівський музей історії релігії. Захід відбувся під патронатом Львівської архієпархії

УГКЦ, Генерального консульства Чеської Республіки у Львові, Солонківської і Славської територіальних громад.

Інститут І. Франка НАН України забезпечив науковий супровід події. Зокрема, ініціатором і координатором заходу виступила заступниця директора з наукової роботи доктор філологічних наук А. Швець.

Учена виголосила доповідь «“Живу більше працею про українців – моїм життєвим покликанням”»: культуртрегерство Франтішека Ржегоржа», у якій висвітлила українсько-чеські культурні зв'язки крізь призму епістолярію визначного українця чеського походження Ф. Ржегоржа з І. Франком, Н. Кобринською, О. Кобилянською, М. Павликом, Є. Ярошинською. А. Швець фактографічно дослідила різнобічну діяльність Ф. Ржегоржа в Чехії та Україні задля популяризації української культури.

Науковий співробітник Інституту І. Франка НАН України кандидат історичних наук А. Франко осмислив тему «Творчих, епістолярних, особистісних взаємин І. Франка з чеським речником української культури Ф. Ржегоржем».

У межах роботи конференції відбулася презентація збірника наукових праць «“Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем”»: Ф. Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин» (до 160-річчя від дня народження Ф. Ржегоржа).

За матеріалами роботи конференції Інститут І. Франка НАН України запланував видання збірника наукових праць (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.09).

Здобутки української археології

У Львові триває виставка «Львів – пограниччя енеолітичних культур Сходу і Заходу».

Захід реалізований відділом археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України спільно з управлінням охорони історичного середовища Львівської міської ради та ЛКП «Бюро спадщини».

Виставка присвячена найбільшим європейським археологічним культурам доби енеоліту (IV – початку III тис. до н. е.) – Кукутень-Трипільській культурно-історичній спільності та культурі лійчастого посуду, які разом займали територію Європи від берегів Північного моря на Заході – до берегів Чорного моря на Сході. Різні за своїм походженням, вони демонструють відмінні стилі матеріальної та духовної культури, які своєю неповторністю вражають сучасників.

Пам'ятки цих культур віднайдено у Винниках на горах Лисівка і Жупан (трипільське поселення на горі Жупан сьогодні найзахідніше з усіх відомих), у Львові на Замковій горі, на Левандівці, за Городоцькою рогаткою, на вулиці Генерала Чупринки, у місцевості «Вулька» та ін. Саме завдяки знайденим у цій контактній зоні артефактам, яким понад п'ять тисяч років,

можна простежити взаємодію двох великих цивілізаційних культурних конгломератів «Сходу» та «Заходу».

Відділ археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України не випадково виступає одним із організаторів цього заходу. Адже дослідження і популяризація представлених пам'яток нерозривно пов'язана з археологами цього відділу. Тут варто згадати М. Смішка (гора Жупан у Винниках, Малі Грибовичі), О. Ратича (Високий замок), І. Свешнікова (гора Жупан у Винниках) та М. Пелешишина (гори Жупан та Лисівка у Винниках). Уже кілька років пам'ятки розкопує енеолітична експедиція Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під керівництвом А. Гавінського.

Куратори виставки – А. Гавінський, Я. Яковишина (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.09*).

Біотехнології

У вересні під егідою НАНУ відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку та інших природоохоронних територій», присвячена 100-річчю від дня народження відомого вченого-зоолога К. Татарінова.

У роботі конференції взяли участь 65 учасників із 40 провідних наукових і навчальних установ Києва, Львова, Харкова, Шацька, Івано-Франківська, Одеси, Сум, Ужгорода, Житомира, Брно (Чехія), Нью-Делі (Індія), Копенгагена (Данія) та інших міст. Більшість із них підпорядковані міністерству освіти і науки України, Національній академії наук України, але були представлені також інституції природозаповідного фонду України, реабілітаційні центри для тварин та громадські організації.

На конференції було заслухано 29 усних доповідей з актуальних фундаментальних і прикладних питань зоології, екології, гідроекології, популяційної генетики, охорони природи, мікроеволюції, мікробіології, ботаніки тощо. Доповіді також стосувалися змін клімату та його впливу на ключові види екосистем, наслідків негативного антропогенного впливу та впливу інших екологічних чинників на біотичні системи та пошуку шляхів їх подолання, проблеми та перспективи розвитку об'єктів природо-заповідного фонду України.

У науковому збірнику конференції надруковано 59 публікацій, у підготовці яких взяли участь 130 авторів із 40 установ України та за кордоном. Географія представлених результатів досліджень сягала території України та інших країн Європи, а також антарктичних широт і Гімалаїв.

Проведення наступної XVIII конференції «Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку та інших

природоохоронних територій» заплановано на вересень 2022 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.09).

Учені Інституту морської біології НАН України видали серію наукових монографій з екології морських портів. Чому важливі та чим цікаві ці видання?

За більш ніж 65-річний період існування Інституту морської біології НАН України його співробітники опублікували десятки статей, у яких розглянули гідрологічні та гідрохімічні особливості, дані про окремі групи гідробіонтів екосистем морських портів Чорного й Азовського морів. Узагальнюючи матеріали своїх оригінальних публікацій, учені Інституту морської біології НАН України – провідний науковий співробітник відділу екології крайових угруповань доктор біологічних наук О. Виноградов, провідний науковий співробітник відділу якості водного середовища кандидат географічних наук Ю. Богатова та старший науковий співробітник відділу екології крайових угруповань І. Синьогуб – підготували серію монографій: «Екосистеми акваторій морських портів Чорноморсько-Азовського басейну (введення в екологію морських портів)» (2012); «Екологія морських портів (Чорноморсько-Азовський басейн)» (2014); «Роль портів і судноплавства у формуванні морських біот (неповносолоні моря Європи)» (2018).

У цих виданнях зазначається, що всі порти перебувають у контактній зоні «суходіл–море» і «море–річка» та є крайовими екосистемами, у яких поєднуються природні й антропогенні компоненти. У них виокремлюються більш-менш автономні підсистеми: пелагіалі, перифіталі та бенталі, які пелагіаль об’єднує в єдину екосистему. Попри індивідуальні особливості, всі морські порти мають спільні характеристики, оскільки створюються на основі загальних принципів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.10).

Науковці Інституту морської біології НАН України (м. Одеса) почали вивчати представників фауни та флори, які заселяють пластикове сміття на дні моря.

Відповідно до десятого дескриптора Рамкової директиви про морську стратегію ЄС фахівці академії вперше для чорноморської екосистеми здійснили цільові експериментальні лабораторні та польові дослідження закономірностей формування біологічного обростання на різних типах пластикового субстрату і виявили ключові види-індикатори угруповань обростання пластикового субстрату, що розвиваються на різних типах пластикового сміття. Навіщо потрібні ці дослідження та як їх виконують?

Протягом останніх 50-ти років пластикове сміття у величезних кількостях надходить у моря й океани. Серед синтетичних матеріалів у

поверхневому шарі морських водойм переважають різноманітні види поліетилену, поліпропілену, полістиролу, поліестеру і пінопласту. За найскромнішими оцінками, щорічно до океану потрапляє близько 8 млн т пластику, а на поверхні вже плаває 269 тис. т. Глобальний обсяг пластмасових відходів продовжує зростати, а деякі з найбільших виробників неефективно утилізують свої відходи. Рано чи пізно всі пластикові матеріали стають відходами. Частина з них збирається та захоронюється чи перетворюється на щось нове – енергію чи товари з вторинної сировини. Але значна частка пластикових відходів стає сміттям, що потрапляє до річок, з течіями яких розповсюджується по всьому Світовому океану. У Європі, наприклад, р. Дунай, щодня транспортує в Чорне море 4,2 т пластику.

Попри те, що негативний вплив пластикового сміття на окремі морські організми (ссавців і птахів) широко задокументовано, є дуже мало даних про наслідки такого забруднення для функціонування окремих угруповань та екосистеми загалом. У водному середовищі пластикові матеріали стають субстратом для розвитку угруповань організмів-обростателів. Відомо 387 таксонів, що використовують сміття, котре плаває в морі, як оселища. Серед мікроорганізмів найбільший внесок у розвиток такого угруповання роблять діатомові водорості та ціанобактерії. Біодеградація, пов'язана з діяльністю мікроорганізмів на поверхні та в товщі пластику, сприяє його руйнуванню на мікрофрагменти й утворенню мікропластику, здатного передаватися по ланцюгах живлення в морських екосистемах.

Наразі в Чорноморському регіоні інформацію про рівень пластикового забруднення надають Чорноморська комісія та різні проєкти (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.10*).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

У журналі «Вісник НАН України» (№ 9) надруковано статтю першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна «Використання космічної інформації в системі геоінформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень з питань національної безпеки та оборони України».

Сьогодні роль геоінформаційних систем у забезпеченні ухвалення рішень із питань національної безпеки і оборони розвинених країн світу постійно зростає. У новій Стратегії воєнної безпеки України особливу увагу приділено впровадженню сучасних інформаційних та космічних технологій у діяльність українських сил оборони.

У статті першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна актуалізовано проблему розвитку національної інфраструктури геопросторових даних за відсутності в Україні власних супутників. Проаналізовано два шляхи розв'язання цієї проблеми: отримання

даних від іноземних космічних апаратів і запуск власного супутника дистанційного зондування Землі.

Як зазначає автор, 18 червня 2021 р. Указом Президента України № 260/2021 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 р. «Щодо удосконалення мережі ситуаційних центрів та цифрової трансформації сфери національної безпеки і оборони», у якому наголошено на обов'язковості використання всіма ситуаційними центрами модуля «геоінформаційних систем (ГІС) і технологій для створення та роботи з наборами геопросторових даних». Останнім часом ГІС активно впроваджуються у світовому масштабі. Геоінформаційні системи використовують не лише в професійній роботі фахівців із наук про Землю, а й в інших сферах – бізнесі, муніципальних службах, управлінських структурах, службах екстреного реагування, воєнних відомствах, національних безпекових структурах, лісовому господарстві, містобудуванні тощо. Слід зазначити, що потенціал цих систем до кінця ще не розкрито. Сьогодні на ГІС звертають особливу увагу науково-дослідні організації, промислові підприємства, державні органи. У всьому світі розробляють і використовують сотні різних ГІС-пакетів, на базі яких створюють десятки тисяч різноманітних систем. Найпотужнішими ГІС вважаються американські. Очікується, що обсяг світового ринку глобальних ГІС до 2025 р. зросте до 14,5 млрд дол. при середньорічному темпі зростання 12,4 %.

Крім того, як зазначає вчений, залежність ефективності функціонування ГІС від космічного сегмента ДЗЗ і відсутність в Україні протягом уже понад десяти років власних космічних апаратів актуалізують проблему розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, під якою розуміється «взаємопов'язана сукупність організаційної структури, технічних і програмних засобів, базових та тематичних наборів геопросторових даних, метаданих, сервісів, технічних регламентів, стандартів, технічних специфікацій, необхідних для виробництва, оновлення, оброблення, зберігання, оприлюднення, використання геопросторових даних і метаданих, іншої діяльності з такими даними» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 24.09*).

Нагороди і відзнаки

З нагоди 30-ї річниці Незалежності України Рада національної безпеки і оборони України нагородила відзнакою III ступеня директора Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН та МОН України члена-кореспондента НАН України В. Гриценка та молодого вченого, завідувача відділу інтелектуального управління цього Центру, голову Ради молодих учених НАН України кандидата технічних наук О. Волкова – з формулюванням «За

вагомий особистий внесок у розвиток військової промисловості та обороноздатності України».

Починаючи з 2016 р. у Центрі під керівництвом В. Гриценка й О. Волкова було виконано ряд робіт Цільової науково-технічної програми оборонних досліджень НАН України. Дослідження стосувалися розроблення інтелектуальних інформаційних технологій для безпілотних літальних апаратів і наземної робототехніки. Отримані результати впроваджено в безпілотному авіаційному комплексі (БпАК) «Spectator-M1» виробництва ВАТ «Меридіан» ім. С. П. Корольова, який перебуває в серійному промисловому виробництві, а також наразі впроваджуються в БпАК «Горлиця» виробництва ДП «Антонов». Роботу вчених підтримали представники Генерального штабу Збройних сил України (ЗСУ), Центрального науково-дослідного інституту розвитку озброєння та військової техніки ЗСУ і Міністерства оборони України.

Крім того, у 2020 р. Патент на винахід UA 119692 C2 «Спосіб оптико-акустичної пеленгації та групової протидії ворожим безпілотним літальним апаратам», авторами якого є В. Гриценко й О. Волков, переміг у Всеукраїнському конкурсі «Винахід року 2020» (у номінації «Оборона та державна безпека») (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.09).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Я. Маленко, мол. наук. співроб.

Інформаційне забезпечення громад: зарубіжний досвід для України

Спираючись на сучасне українське законодавство, законодавство зарубіжних країн та країн-членів ЄС, автор досліджує особливості правового регулювання, роль і значення бібліотечних установ в інформаційному забезпеченні громад. Розглянуто провідний зарубіжний досвід взаємодії органів державної влади з громадськістю і взято як критерій ефективності механізмів державного управління в сприянні розвитку громадянського суспільства, приділено увагу загальноприйнятим міжнародним принципам роботи служб інформаційного забезпечення громад інститутами державної влади. Зосереджено увагу на особливості роботи СІАЗ НБУВ як важливої інформаційно-аналітичної структури, що забезпечує інформування громад у сфері суспільних, політичних, економічних процесів в Україні.

Ключові слова: правове регулювання, служби інформаційного забезпечення громад, бібліотека, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, громади, досвід зарубіжних країн.

Виклики сучасної епохи, що постають перед Україною, надзвичайно актуалізують завдання побудови правової та демократичної держави. Європейська інтеграція є складним і комплексним процесом, що зачіпає майже всі сфери суспільного життя та галузі національної економіки. Для України європейська інтеграція передусім пов'язана з внутрішніми реформами: адаптацією законодавства України до законодавства ЄС, впровадженням у життя європейських цінностей, реформуванням інституцій, переходом до європейських стандартів, норм і процедур.

Істотний внесок у відображення реалій функціонування сучасних держав та їх інституцій крізь призму глобалізаційних процесів зробили такі зарубіжні вчені, як: А. Альберті, Г. Атаманчук, В. Беккерс, Т. Геблер, Д. Кеттл та ін. Питання, пов'язані з діяльністю недержавних громадських організацій в зарубіжних країнах, висвітлювали у своїх працях С. Буко, Т. Гордєєва, Н. Заверико, М. Кляйнберг, В. Малєєв.

В Україні проблемами діяльності недержавних громадських організацій займалися М. Віхляєв, І. Грицай, М. Гуляєва, Л. Кобилянська, Т. Коломоєць та ін. Серед науковців, які звертаються до вивчення окремих аспектів соціокультурної діяльності бібліотек, пов'язаної із трансформаціями сучасного суспільства, варто назвати А. Соколова, В. Скарн, Т. Кисельову, Ю. Красильникова, А. Ковальчук.

Різним аспектам забезпечення умов для наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції, її аналітичному обробленню, вивченню кількісних та якісних характеристик присвятили свої дослідження такі науковці, як О. Онищенко, С. Горова, В. Бондаренко, Т. Горенко, О. Ворошилов.

У своїх працях В. Горовий, Т. Гранчак, Л. Чуприна, Н. Іванова, В. Пальчук акцентують увагу на зростаючому значенні діяльності аналітичних бібліотечних структур в умовах необхідності вироблення дієвих стратегій протистояння громадянського суспільства деструктивним інформаційним впливам, утвердженні наукової бібліотеки як ефективного суб'єкта в системі стратегічних комунікацій, що передбачає застосування бібліотечними фахівцями спеціальних знань і навичок для ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення як широкого загалу бібліотечних користувачів, так і цільових груп, зокрема представників владних, бізнесових, громадських структур. При цьому варто підкреслити «особливу роль бібліотек, що визначена їх традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним та державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації» [1, с. 148–149].

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання, ролі та значення бібліотечних установ в інформаційному забезпеченні громад

через провідний зарубіжний досвід взаємодії органів державної влади з громадськістю як критерій ефективності механізмів державного управління у сприянні розвитку громадянського суспільства, що відповідає міжнародним принципам роботи служб інформаційного забезпечення громад інститутами державної влади.

В Україні, як і в зарубіжних країнах, основні права громадян на свободу їх об'єднання закріплені в Конституції (Основному законі) країни. Конституційне закріплення права громадян на свободу об'єднань за кордоном може відрізнятися як за формою, так і за змістом. У ряді зарубіжних країн громадяни можуть вільно створювати об'єднання. У деяких зарубіжних країнах діє Закон «Про громадські об'єднання», предметом регулювання якого є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією громадянами права на об'єднання, створення, діяльність, реорганізацію та/або ліквідацію громадських об'єднань. Створення і діяльність громадських об'єднань в окремих зарубіжних країнах відбувається з дотриманням принципів добровільності, рівноправності їх членів (учасників), самоврядування, законності, звітності та гласності діяльності. В Україні, крім принципів утворення та діяльності громадських об'єднань, законодавцем визначено ще й такі принципи, як вільний вибір території й відсутність майнового інтересу членів (учасників) цих об'єднань (ст. 3 Закону України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання»). В окремих країнах діють закони, складені на підставі Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій у Європі (Федеральний закон Російської Федерації від 12 січня 1996 р. «Про некомерційні організації», Закон Киргизької Республіки від 15 жовтня 1999 р. «Про некомерційні організації», Закон Республіки Узбекистан від 14 квітня 1999 р. «Про недержавні некомерційні організації», Закон Естонської Республіки від 6 червня 1996 р. «Про некомерційні об'єднання», Закон Латвійської Республіки від 15 грудня 1992 р. «Про громадські організації та їх об'єднання» та ін.).

В Україні Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», якою серед інших важливих умов становлення та розвитку держави визначено чотири вектори. З-поміж них є вектор гордості за Україну у Європі та світі, серед пріоритетів якого – розвиток інформаційного суспільства. Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р) визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізми реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року. Через прийняття ряду нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства, основою якого є недержавні

громадські організації, сьогодні сформовано основні правові засади побудови інформаційного суспільства.

В Україні діяльність недержавних громадських організацій ґрунтується на законодавстві, яке складається із Закону України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання», а також інших законів (Закон України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Закон України від 15 вересня 1999 р. «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», Закон України від 22 червня 2012 р. «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» тощо) та нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері. Беручи за основу ст. 34 Конституції України, треба вважати, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій повинна здійснюватися з дотриманням громадянами права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб. Обмеження прав людини у сфері інформації передбачено п. 3 ст. 34 Конституції України. Реалізація передбаченого Конституцією України права громадян в частині створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації недержавними громадськими організаціями ґрунтується на Законі України від 13 листопада 1992 р. «Про інформацію» та інших нормативно-правових актах, перелік яких є досить численним, що ускладнює розгляд питань, які виникають у інформаційній діяльності недержавних громадських організацій. Проте існують і прогалини в регулюванні названих відносин. Серед них: відсутність фінансової підтримки з боку органів державної влади та місцевого самоврядування; обмаль інформації щодо діяльності недержавних громадських організацій; низький рівень громадської активності населення; недосконале законодавче середовище, в межах якого діють недержавні громадські організації.

Бібліотеки сьогодні володіють потужним потенціалом і досвідом у розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності, формуванні соціокомунікативного середовища в період кардинальних реформ для інформаційних обмінів, налагодження комунікацій між суб'єктами з питань реформи й громадськості. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схваленій Кабінетом Міністрів України 23 березня 2016 р., бібліотекам відведено важливу роль у консолідації суспільства, інтеграції України у європейське співтовариство, для підвищенні якості життя, забезпеченні рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання.

Такий суспільно значущий потенціал усіх провідних бібліотечних установ країни в період проведення реформи з децентралізації влади мав би стати твердою основою для:

– налагодження соціально-комунікаційних зв'язків між суб'єктами реалізації реформи з децентралізації та громадянським суспільством, експертним середовищем, іншою частиною територіальних громад, які ще не визначилися щодо своєї участі в реформі;

– наповнення соціальних комунікацій достовірною інформацією щодо результатів реформи з децентралізації влади в Україні, розвитку місцевого самоврядування;

– введення в суспільний обіг оперативної інформації про законодавчі ініціативи, спрямовані на регулювання суспільних відносин у нових умовах територіальної організації влади, розподілу владних повноважень, ресурсів, галузевих реформ;

– поширення інформації про функціонування новостворених об'єднаних територіальних громад;

– створення консолідованих масивів інформаційних ресурсів, що висвітлюють різні аспекти європейського досвіду реформи з децентралізації влади.

Однак недостатнє фінансування, відсутність необхідної матеріально-технічної бази, програмно-технічного забезпечення, а також неусвідомлення профільними владними структурами значення бібліотек для суспільного розвитку позбавляють ці інформаційні установи можливості використовувати повною мірою свій інформаційно-технологічний, науково-методичний, ресурсний потенціал у процесі реалізації реформи з децентралізації влади, розвитку місцевого самоврядування, позбавляють можливості сприяти соціалізації знань, формуванню уявлення в громадськості про державну політику в адміністративно-територіальному реформуванні.

Ця ситуація є віддзеркаленням ряду серйозних проблем, що істотно гальмують процеси трансформації та подальшого розвитку бібліотек України. Такі проблеми зафіксовано і в зазначеній вище Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»:

– недооцінювання ролі бібліотек у суспільних перетвореннях і забезпеченні прав та свобод людини, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій;

– невідповідність нормативно-правової бази та стандартів сучасним вимогам розвитку бібліотечної справи в цілому й діяльності окремих бібліотек, що, зокрема, унеможливорює інтеграцію українських бібліотек у глобальне інформаційне середовище;

– відсутність стабільної системи фінансування бібліотек в обсягах, достатніх для ефективною діяльності й розвитку;

– невідповідність існуючої бібліотечної мережі сучасним потребам суспільства, територіальних громад, окремих громадян;

– невідповідність кадрового забезпечення бібліотек: старіння кадрів, недостатня кількість кваліфікованого персоналу для реалізації сучасних напрямів діяльності бібліотек;

– відставання професійної базової освіти бібліотечних працівників від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій і потреб бібліотек;

– недостатня ефективність наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності, відсутність механізму широкого впровадження результатів наукових досліджень у практику, обмежена участь вітчизняних фахівців у міжнародних дослідницьких програмах та обмінах;

– незадовільний стан матеріально-технічної бази бібліотек: більшість приміщень, обладнання й техніки не відповідають сучасним вимогам обслуговування користувачів і збереження бібліотечних фондів, зокрема цінних та рідкісних видань;

– невідповідність формування бібліотечних фондів та організації доступу до них сучасним потребам користувачів і вимогам суспільства, зокрема відсутність повноцінного комплектування новими періодичними й неперіодичними виданнями, електронними ресурсами;

– недостатні темпи і відсталість впровадження інформаційних технологій у бібліотеках, що ускладнює або унеможлиблює виконання виробничих процесів та обслуговування користувачів на сучасному рівні;

– відсутність національних проєктів і дослідницьких програм, що підтримуються державою, спрямованих на розвиток єдиного інформаційного простору в Україні та інтеграцію в глобальний інформаційний простір;

– недостатня внутрішня та зовнішня комунікація, неефективна координація дій і співпраця між бібліотеками різних установ, між установами, в чиєму підпорядкуванні перебувають бібліотеки, між бібліотеками та іншими культурними й науковими закладами (музеї, архіви тощо) [2].

У сучасних політичних умовах посилення значимості інформаційної складової в державному розвитку актуалізує проблеми забезпечення суспільно-інформаційних запитів, ефективність комунікативної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Для подальшого стабільного розвитку країни вкрай необхідним є забезпечення системи державного управління ефективною системою інформаційно-комунікативного зв'язку між владою та громадянським суспільством. Це посилює роль провідних суб'єктів інформаційного ринку – наукових бібліотек, які вдосконалюють свою діяльність, зокрема інформаційно-аналітичний напрям для ефективного забезпечення дедалі зростаючих інформаційних запитів, зокрема у сфері державного управління.

Європейська комісія визначила реформу європейського управління як одну з її чотирьох стратегічних цілей на початку 2000 р. Політичні події того часу висунули на перший план подвійну проблему, що постала перед ЄС: не тільки необхідність термінової адаптації управління до існуючих угод, але й

розширення дебатів про майбутнє Європи. Біла Книга з європейського управління (White Paper on European Governance) розглядає, як ЄС використовує повноваження, надані громадянами. П'ять принципів є фундаментом доброго управління і змін, запропонованих у Білій Книзі:

- відкритість. Інституції повинні працювати більш відкрито. Разом з країнами-членами ЄС вони мають активно обговорювати те, що робить ЄС і які приймає рішення;

- співучасть. Якість, доречність і ефективність напрямів розвитку ЄС залежить від гарантування більш широкої співучасті через весь політичний ланцюг – від концепції до впровадження;

- звітність. Ролі в законодавчому і виконавчому процесах мають бути більш чіткими. Кожна з інституцій ЄС повинна пояснювати та брати відповідальність за те, що вона робить у Європі. Проте є також необхідність у більшій прозорості і відповідальності країн-членів ЄС і всіх тих, хто залучені до розвитку й впровадження політики ЄС на будь-якому рівні;

- ефективність. Напрями розвитку мають бути ефективні і своєчасні. Їх вироблення має базуватися на основі чітких цілей, оцінці майбутнього впливу, і наскільки можливо, – на минулому досвіді;

- зв'язок. Напрями розвитку й дії повинні бути пов'язаними та легко зрозумілими.

Кожен із цих принципів може бути ефективним за умови всебічної підготовки, впровадження і забезпечення його дотримання. Застосування цих принципів є важливим, проте вони не можуть бути досягнуті окремими діями.

Від концепції політики до її впровадження вибір рівня, на якому будуть запроваджені дії (від ЄС до місцевого), і відбір засобів для цього має бути пропорційним до поставлених цілей. Це означає, що перед висуванням ініціативи потрібна системна перевірка: а) чи публічні дії дійсно необхідні, б) чи європейський рівень є найбільш відповідним, в) чи вибрані заходи відповідають цим цілям. Принцип субсидіарності є важливим засобом у боротьбі з браком демократії. Він є не тільки основним принципом ЄС, а в деяких випадках і провідним принципом у відносинах між країнами-членами та регіональними і місцевими органами влади, що діють у їхніх межах, як записано в ст. 4 Європейської хартії Ради Європи про місцеве самоврядування. Стрижневий зміст принципу субсидіарності можна розглядати як норму, в якій у відносинах між інституційними і соціальними суб'єктами різних розмірів перевага надається найменшим (оскільки вони найближчі до сторін, про які йдеться): втручання більших суб'єктів має підставу, тільки якщо воно спрямоване на компенсацію недоліків цих менших адміністративних органів. Так само принцип пропорційності було запроваджено для визначення більш чіткого розподілу повноважень між європейським і національним рівнями. Двозначність, якою було визначено принцип субсидіарності часто вважається одним з основних факторів його успіху.

Світова практика взаємодії органів державної влади з громадськістю визначає також загальноприйняті міжнародні принципи роботи пресслужб інститутів державної влади, відповідно до трактування Всесвітньої організації «Стаття 19». Організація «Стаття 19» бере початок від ст. 19 Загальної декларації прав людини, яка визначає, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне вираження їх; це право включає свободу безперешкодно шукати, одержувати, поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів».

Організація «Стаття 19» розробила такі принципи взаємодії:

Принцип 1. «Максимальна відкритість». Законодавство про свободу інформації повинне базуватися на принципі максимального оприлюднення. Принцип максимального оприлюднення встановлює презумпцію того, що вся наявна в державних органах інформація має бути відкритою, і від цієї презумпції можна відступити тільки в дуже обмежених випадках.

Цей принцип лежить в основі всієї концепції свободи інформації і, в ідеалі, це повинно бути закріплено в Конституції. Це показувало б, що доступ до інформації є одним з основоположних принципів правової держави, а найвищою метою законодавства є реалізація відкритості інформації на практиці.

Принцип 2. «Обов'язок публікації». Державні органи мають бути зобов'язані публікувати інформацію, яка має особливу важливість. Свобода інформації означає не тільки те, що державні органи надають інформацію у відповідь на запит, але й те, що вони самі, виходячи з наявних ресурсів і можливостей, публікують документи, які становлять особливий суспільний інтерес. Державні органи, як мінімум, повинні публікувати такі категорії інформації:

- оперативну інформацію про діяльність державного органу, включаючи вартість послуг, що надаються ним, його цілі, результати аудиторських перевірок, стандарти, досягнуті результати і так далі, особливо, якщо державний орган надає безпосередні послуги громадськості;
- відповіді на будь-які запити, скарги та інші дії членів суспільства;
- відомості про можливі форми участі представників громадськості в ухваленні рішень у галузі політики й законотворчості;
- перелік інформації, якою володіє орган, і ті форми, в яких ця інформація міститься;
- зміст будь-якого рішення державного органу та його намірів, які можуть відбитися на громадськості, а також причини й підготовчий матеріал, що мав значення при ухваленні рішення.

Принцип 3. «Пропаганда прозорості діяльності уряду». Державні органи повинні активно сприяти прозорості й відкритості діяльності уряду. Якщо суспільство хоче реалізувати цілі, які встановлюються інформаційним законодавством, необхідно інформувати членів суспільства про їхні права, а так само пропагувати відкритість діяльності уряду. Досвід різних країн показує, що бездіяльність державних службовців може підірвати реалізацію

навіть найпрогресивнішого законодавства. Отже, діяльність із пропаганди відкритості є необхідним компонентом свободи інформації.

У різних країнах ця діяльність буде різною і залежатиме від таких чинників, як система організації державної служби, основні обмеження свободи й прозорості інформації, рівень письменності, ступінь інформованості громадськості. Закон повинен вимагати залучення достатніх ресурсів.

Принцип 4. «Вичерпний перелік винятків з принципу відкритості інформації». Винятки мають бути чітко та ясно позначені, підлягати суворій перевірці на «шкоду» та «суспільний інтерес».

Усі індивідуальні запити до державних органів мають бути задоволені, за винятком випадків, коли державний орган зможе продемонструвати, що запитувана інформація підпадає під обмежувальний перелік винятків із принципу відкритості інформації.

Відмова в наданні інформації може бути виправдана тоді, коли державний орган зможе довести, що інформація відповідає трьом необхідним в сукупності ознакам: інформація пов'язана з державною метою, закріпленою в законі; розкриття інформації перешкоджає досягненню цієї мети; шкода, завдана цій меті, перевищує суспільний інтерес у розкритті цієї інформації.

Принцип 5. «Процедури, які сприяють доступу до інформації». Швидкість і сумлінність розгляду запитів інформації та доступність оскарження будь-яких відмов у наданні інформації [3; 4; с. 57–62; 5, с. 42–48; 6, с. 57].

Розглянемо структурну побудову пресслужб у різних міністерствах та відомствах на прикладі США з наведенням чотирьох організаційних моделей.

1. У Державному Департаменті США зв'язками з громадськістю та засобами масової інформації, а також інформаційною роботою в широкому розумінні цього слова керує підсекретар з питань суспільної дипломатії та відносин із громадськістю. Підлеглим підсекретаря є секретар-асистент з питань зв'язків із громадськістю – він виступає від імені Держсекретаря й наглядає за роботою п'яти служб. Це пресслужба (щоденно готує інформаційні матеріали загального плану, довідкові матеріали для журналістів, а також запитання та відповіді, що їх секретар-асистент використовує для підготовки своїх щоденних брифінгів для журналістів); служба роботи з регіонами (займається плануванням інтерв'ю посадових осіб Державного Департаменту для американських регіональних засобів масової інформації – телебачення, радіо та друкованих видань); служба зв'язків із громадськістю та органами влади (влаштовує зустрічі та виступи посадовців Державного Департаменту в різних регіонах США, організовує спілкування з посадовцями органів влади рівня штату й місцевого рівня, а також брифінги для делегацій, які відвідують Державний Департамент); служба електронного інформування та зв'язку (забезпечує існування вебсайту Державного Департаменту та проведення відеоконференцій через Інтернет, підтримує

роботу програм інтерактивного телебачення за допомогою супутникового зв'язку) та служба стратегічного планування інформаційної роботи (координує роботу інших служб, аби їхня інформаційна робота йшла в єдиному стратегічному руслі.

2. У Міністерстві оборони США головною посадовою особою у справах зв'язків із громадськістю є секретар-асистент з питань зв'язків із громадськістю, який виступає ще й у ролі речника міністра оборони та керує кількома інформаційними підрозділами на рівні міністерства, а саме: підрозділом зв'язків із засобами масової інформації (відповідає на запитання ЗМІ); підрозділом планування (відповідає за зв'язки з різними частинами світу відповідно до тематики та географії); підрозділом зв'язків з громадами (розглядає клопотання про участь представників міністерства в громадських заходах та заходах, влаштованих різними громадами, й координує таку роботу); підрозділом командних інформаційних матеріалів – внутрішня військова інформаційна служба для військовослужбовців.

Усі підрозділи збройних сил США та управління міністерства оборони мають схожу інформаційну структуру. У кожному управлінні є найвищий інформаційний начальник – він же старший речник, а йому підпорядковано ряд підрозділів. Наприклад, начальник об'єднаного головнокомандування (головний військовий радник президента) має підлеглого – головного уповноваженого у справах зв'язків із громадськістю. Цей уповноважений відповідає за роботу підрозділу зв'язків із засобами масової інформації, підрозділу планування, підрозділу зв'язків із громадами та підрозділу командних інформаційних матеріалів. Ці служби підпорядковані головному уповноваженому у справах зв'язків із громадськістю, але речники цих служб керуються ще й вказівками служби зв'язків із громадськістю при міністрі оборони.

3. У Міністерстві фінансів США вищим інформаційним керівником є секретар-асистент міністра фінансів з питань зв'язків із громадськістю, що виконує й функції пресекретаря міністра фінансів, керує роботою пресслужби та розробляє перспективні плани інформаційної роботи міністерства та наглядає за роботою відділу освітньої роботи для громадян, який проводить кампанії зі зв'язків із громадськістю.

4. У Міністерстві освіти США існує посада директора з інформаційних питань, до функцій якого входить нагляд за наданням свіжої інформації пресі й публікації, внутрішня та зовнішня інформаційна робота й зв'язок, а також звернення громадян. Директор розробляє перспективні плани інформаційної роботи міністерства. Підлеглим директора з інформаційних питань є пресекретар, який робить заяви від імені міністра освіти й керує роботою пресслужби. В основі роботи пресслужби лежить «система постів» – один інформаційний працівник працює з пресою в питаннях початкової освіти та освіти в середніх класах, ще один – у питаннях професійно-технічної освіти та освіти для дорослих, ще один – у питаннях спеціальної освіти тощо. Крім того, існує ще й служба, де пишуть промови, а також служба зв'язків із

громадськістю, якою керує один із заступників директора з інформаційних питань [7].

Яскравим прикладом участі бібліотек у процесі розв'язання багатьох глобальних, економічних, політичних, екологічних та інших проблем є Юридична бібліотека Конгресу США. Основоположним принципом роботи цієї бібліотеки є надання точної, достовірної й авторитетної правової інформації. Також її діяльність базується на усвідомленні того, що загальний доступ і розуміння права відіграють важливу роль у сприянні миру і демократії. Завдяки науковим підходам, відтак високій якості роботи й здатності адаптуватися до вимог сучасності, використовуючи нові технології, Юридична бібліотека Конгресу США відіграє ключову роль в аналітичному забезпеченні владних структур, юристів-практиків та наукових досліджень та акумулює досвід правотворення для збереження й використання цінної спадщини для майбутнього [8].

Спираючись на міжнародний досвід, в Україні Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) (далі – Служба) в системі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Її перевагою є оперативний доступ до великих масивів різноманітної за своїм характером інформації яку містять наукова монографічна література (що стає науковою базою інформаційно-аналітичних матеріалів, які готуються Службою), наукові статті та матеріали періодичних видань, електронні інтернет-видання, сайти центральних і місцевих органів влади, партійних та громадських організацій, місцевих громадських організацій національно-етнічного спрямування, вебсторінки релігійних організацій тощо.

Співробітники Служби працюють в умовах, що сприяють підготовці якісного, оперативного, науково обґрунтованого інформаційно-аналітичного продукту, що відповідає вимогам замовників. Серед функцій інформаційно-аналітичної діяльності можна виділити такі:

- інформаційно-пошукова – пошук, систематизація, структуризація первинної інформації з різних проблем. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, широким впровадженням Інтернету значення цієї функції зростає. Адже збільшення інформаційних потоків ускладнює пошук потрібної інформації, актуалізує питання протидії «інформаційним шумам»;

- інформаційно-аналітична – аналіз первинної інформації, теоретичне осмислення ситуації на основі наявної інформації, створення вторинної інформації;

- інформаційно-комунікативна – надання доступу до вторинного інформаційного продукту для визначення факторів ризику, ймовірних вогнищ конфліктів, бажаних заходів щодо запобігання їм;

- прогнозна – на основі теоретичного осмислення ситуації розробка ймовірних моделей її розвитку;

- аналітична – аналіз первинної інформації, теоретичне осмислення ситуації на основі наявної інформації, створення вторинної інформації;

– превентивна – на основі теоретичного осмислення ситуації та з урахуванням власного негативного досвіду, досвіду інших держав визначення факторів ризику, ймовірних вогнищ конфліктів, бажаних заходів щодо запобігання їм;

– теоретична – з урахуванням власного позитивного досвіду та досвіду інших держав розробка оптимальних моделей розвитку, рекомендацій щодо шляхів вдосконалення ситуації, нових по суті, змісту і формі моделей розв’язання проблеми. Ефективне здійснення цієї функції сприятиме виробленню стратегічного бачення щодо бажаних перспектив розвитку наявних відносин з наступним визначенням його етапів і засобів забезпечення [9].

Досвід СІАЗ свідчить про затребуваність інформаційно-аналітичної продукції. Підготовлені Службою матеріали, розміщуються в інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», бюлетенях «Резонанс» та «Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності», в інших спеціальних виданнях відповідно до потреб замовників, а також на сайті бібліотеки.

Таким чином, за участі наукової бібліотеки відбувається оперативне наповнення науковою, інтелектуальною достовірною інформацією системи комунікаційних каналів, у результаті функціонування якої реалізується інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади і місцевого самоврядування. Владні інституції оприлюднюють на своїх сайтах випуски НЮБ і СІАЗ НБУВ для інформування місцевих громад. Такий досвід щодо широкого інформаційного охоплення становить значний потенціал для подальшої розбудови державної системи стратегічних комунікацій, оскільки бібліотека має у своєму арсеналі напрацьовані механізми оперативного наповнення комунікаційних каналів суспільно важливою інформацією.

Отже, зарубіжний досвід інформування громад, який використовують вітчизняні бібліотечні установи, має важливе значення в забезпеченні ефективної комунікації влади й громади задля прогресивного суспільного розвитку, оскільки передбачає:

– своєчасне широке донесення в регіони урядових рішень і дій з неупередженими роз’ясненнями й коментарями;

– у рамках бібліотечного моніторингу вироблення експертних висновків щодо політичної ситуації / суспільної реакції / певних проблем для прийняття ефективних управлінських рішень владними інституціями;

– використання електронних каналів комунікації, а саме: сайтів місцевих органів державної влади та самоврядування для забезпечення науковою, достовірною інформацією місцевих громад;

– вивчення інформаційних запитів дистантних користувачів, зокрема представників місцевих владних інституцій і громадських структур для ефективнішого змістового наповнення бюлетенів матеріалами регіональної тематики, включення гострих питань у загальносуспільний дискурс тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Горовий В. Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій. *Україна в глобалізованому світі* : зб. наук. пр. Київ, 2007. Вип. 5. С. 160–172.
2. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 бер. 2016 р. № 219-р. *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіц. вебпортал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
3. Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід: наук.-метод. видання / наук. кер. О. С. Поважний. Донецьк : Донец. держ. ун-т управління, 2011. 107 с.
4. Взаємодія органів державної влади з громадськістю: теорія та практика державного управління : монографія / А. О. Дегтяр та ін. Донецьк : Донбас, ООО «РА Ваш імідж», 2012. 415 с.
5. Ахмедова О. О., Халецький А. В. Основи організації громадянського суспільства : навч.-метод. посіб. Донецьк : Донбас, ООО «РА Ваш імідж», 2012. 125 с.
6. Халецький А. В. Зарубіжний досвід взаємодії органів державної влади з громадянським суспільством. *Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади* : VII міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 листоп. 2012 р.). Полтава, 2012. Ч. II. С. 57–60.
7. Халецький А. В. Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=5468>.
8. Пестрецова О. Структура організації інформаційного забезпечення правотворення в Бібліотеці Конгресу США. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/konferenciya/Pestrecova.pdf>.
9. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичний супровід управлінських рішень з реалізації державної етнонаціональної політики. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 23. С. 139–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2009_23_12.